

de Strandloper

49e jaargang • nummer 4 december 2017

Vereniging voor Natuur
& Vogelbescherming
Noordwijk

foto: Mariska de Graaff

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

Bestuur

J. Eisenga (Jaap) voorzitter, Bremkant 46, 2203 NG Noordwijk, 0643490125, voorzitter@strandloper.nl

G.C.H.A. Hageman (George), secretaris, Van Struykstraat 27, 2203HC Noordwijk 071-3617510
secretaris@strandloper.nl

R.F.M. Sluijs (Robert) penningmeester, 0647114354, penningmeester@strandloper.nl

A. Swanen (Anneke), Waterkers 69, 2231 DN Rijnsburg a.swanen@ziggo.nl

S. van der Meij (Sam), Voorhousterweg 75a, 2231 ND Rijnsburg spardrop@gmail.com

A.C. de Willigen-Lindhout (Annet), Albert Plesmanlaan 22, 2171 RE Sassenheim annetdewilligen@live.nl

P. Sonius (Petra) p.sonius@gmail.com

Ledenadministratie

Contributie € 10,- (minimaal) per jaar.

Rekeningnummer: NL39INGB0002573795 t.n.v. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk.

Bij de eerste Strandloper van het nieuwe jaar wordt een verzoek tot contributiebetaling meegestuurd.

Adreswijzigingen en aanmelden nieuwe leden: R.F.M. Sluijs, 0647114354, penningmeester@strandloper.nl

De Strandloper

De Strandloper is het kwartaalblad van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk.

Oplage: 650 exemplaren.

De redactie bestaat uit: H. de Bruijn, C. Erkelens, W.J. Kuijper en C.M.J. Verweij.

Inleveren kopij: Stakman Bossestraat 68, 2203 GL Noordwijk

of via E-mail: keeserkelens@hotmail.com of redactie@strandloper.nl

Bezorging: Jan Jacobs, Componistenlaan 31, 2215 SN Voorhout, Telefoon: 0624400707

jan-jacobs@ziggo.nl

Homepage vereniging: <http://www.strandloper.nl>

Het laatstverschenen nummer van de Strandloper en oude nummers zijn ook te downloaden vanaf onze website.

Jan Verwey Natuurcentrum

Het Jan Verwey Natuurcentrum is gevestigd in de bibliotheek van Noordwijk, Zilverschoon 20, 2201 SX Noordwijk. Onze uitgebreide natuurbibliotheek, die regelmatig wordt aangevuld met nieuwe uitgaven, heeft hier ook een plaats gekregen. Informatie over de natuur in en rond Noordwijk wordt gegeven met behulp van informatiepanelen en informatieve stands.

Voor groepsbezoek (schoolklassen en dergelijke) is het centrum het gehele jaar geopend. Contactadres:

janverweycentrum@strandloper.nl

Het Natuurcentrum is verder geopend tijdens de inloopochtenden op iedere eerste zaterdag van de maand tussen 10.00 en 12.00 uur. Zie hiervoor ook de bijgesloten agenda.

De Strandloper wordt gedrukt op FSC® gecertificeerd papier.

Druk: Multicopy, Katwijk

ISSN:2589-2762 print ISSN: 2589-2770 online

Sluitingsdatum inleveren kopij voor De Strandloper 50e jaargang nummer 1: 12 februari 2018

Niets uit dit tijdschrift, met uitzondering van korte citaten, mag worden gereproduceerd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in welke vorm dan ook, zonder schriftelijke toestemming van het bestuur van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

Inhoud:

Voorplaat: Grote Barmsijs, <i>Foto Mariska de Graaff</i>	pag. 1
Activiteitenagenda, <i>George Hageman</i>	pag. 4
Bestuursmededelingen, <i>George Hageman, Jaap Eisenga</i>	pag. 8
In Memoriam Hans Vader, <i>Jelle van Dijk</i>	pag. 14
Nieuw in de Jan Verwey Bibliotheek, <i>Jelle van Dijk</i>	pag. 15
<ul style="list-style-type: none">• Thomas van der Es & Stef de Ridder 2017. <i>De nieuwe Biesbosch</i>• Remco Daalder 2017. <i>De meerkoet</i>	
Vogels in de geheime tuin, <i>Hein Verkade</i>	pag. 16
Jan Verwey en zijn studie van kievitengedrag, <i>Jelle van Dijk</i>	pag. 20
Geslaagd eerste Zee-evenement in Katwijk 29 juli 2017, <i>Ellen van der Niet</i>	pag. 22
Waddenweekend 2017, Schiermonnikoog, <i>Ruurd Eisenga</i>	pag. 23
Jeugd-inloopmiddag: Workshop "Schelpen", <i>Liesbeth van der Velden</i>	pag. 25
De Aard van het beestje, Herfstnatuurspel 2017, <i>Liesbeth van der Velden en Annet de Willigen</i>	pag. 26
Paddenstoelenexcursie, <i>Babs, Bènoe en Boas van der Ploeg</i>	pag. 28
Spektakel op zee, <i>Hein Verkade</i>	pag. 29
Broedvogelinventarisatie 2017 Overbosch Voorhout, <i>Ineke Laroo, Ineke van Dijk & Kees Schilder</i>	pag. 30
Inventariseren van broedvogels Wie doet er mee? <i>Leo Schaap</i>	pag. 32
Stichting Duinbehoud zoekt DUINCONSULENT (vrijwilliger)	pag. 33
Waarnemingen juli, augustus en september 2017, <i>Peter Spierenburg</i>	pag. 34

Grote Barmsijs

Foto Mariska de Graaff

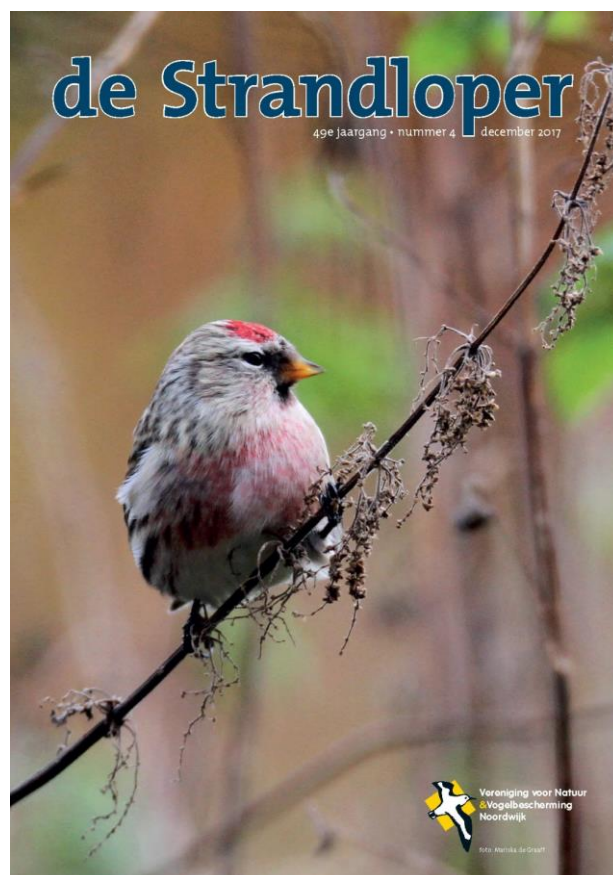
De Grote Barmsijs is een echte invasiegast, die in sommige jaren op veel plaatsen te zien is om vervolgens weer jaren weg te blijven. Dit trekgedrag zien we ook bij andere noorderlingen zoals Pestvogel, Kruisbek en Zwarte Mees.

In ons land zijn Grote Barmsijsen vooral in Zwarte Elzen te zien, soms in gezelschap van Sijzen en Putters. In de noordelijke broedgebieden moet je deze soort in de uitgestrekte berkenzone zoeken. In het Duits heet deze soort daarom Birkenseisig. Met de Keep en de Kramsvogel is het vaak de derde soort, die je in die berkenbossen te zien krijgt.

Invasies in zuidwestelijke richting staan in verband met een goed broedseizoen gevolgd door slechte zaadval in de zone waar normaal overwinterd wordt zoals het zuiden van Scandinavië.

De Grote Barmsijs op de foto, die Mariska de Graaff op 8 november 2016 maakte, hoorde bij een groepje dat foerageerde op het zaad van Grote Brandnetels langs de Achterweg. Helaas was dit groepje na enkele uren weer verdwenen door de drukte van de waarnemers, die uit alle hoeken van Nederland waren toegestroomd om de Dwerggorzen langs de Achterweg te zien. Gelukkig trokken de Dwerggorzen zich weinig van al dat publiek aan en bleven nog maanden trouw aan het eenmaal gekozen plekje.

Jelle van Dijk

Activiteitenagenda

Inloopochtenden

Zaterdag 6 januari 10.00 – 12.00 uur
Zaterdag 3 februari 10.00 – 12.00 uur
Zaterdag 3 maart 10.00 – 12.00 uur

Nieuwjaarsreceptie

Zondag 7 januari 2018
Tijd: 16.00 – 18.00 uur Plaats: Jan Verwey
Natuurcentrum, Zilverschoon 20

Fossielen workshop foto: George Hageman

Jeugdactiviteiten

De jeugdactiviteiten zijn bestemd voor de jeugd van 6-12 jaar, tenzij anders vermeld. De kosten bedragen € 1 per kind. Deelnemen is alleen mogelijk na aanmelden via het e-mailadres: jeugd natuurclub@strandloper.nl. Je krijgt een e-mail ter bevestiging. In verband met de maximale groepsgrootte is het helaas niet mogelijk deel te nemen zonder aanmelding vooraf!

De meeste binnenactiviteiten van de jeugdclub vinden plaats in het Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20 in Noordwijk.

Fossielen workshop

Zaterdag 20 januari 2018
Tijd: 13.30 - 15.00 uur
Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum
Wat zijn toch die vreemde afdrukken van planten en dieren in het gesteente? Het zijn fossielen, de versteende resten van vroeger leven. Maar hoe oud zijn ze en hoe ontstonden ze? Fossielenexpert Ben Blokhuisen vertelt ons er alles over. Mocht je zelf een fossiel hebben, neem dat dan mee. Dit is je kans om er meer over te weten te komen.

Jeugdinloopmiddag

Zaterdag 27 januari 2018
Tijd: 14.00 - 16.00 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum
In ons natuurcentrum is veel te doen voor kinderen. Er zijn veel opgezette vogels en prachtige landschapskasten die veel vertellen over de natuur rondom Noordwijk. Deze middag gaan wij aan de slag met wintervogelvoer, pindaslingers en vetbollen.

Braakballen uitpluizen

Zaterdag 17 februari 2018
Tijd: 14.00 - 15.15 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum
Uilen eten hun prooidieren met huid en haar op. Omdat botjes, schedels en haren niet te verteren zijn, braken uilen dat weer uit in een samengeperste braakbal. De Jeugdnatuurclub gaat deze braakballen uitpluizen om er achter te komen wat de uil gegeten heeft.

Sterrenwacht Foucault

Zaterdag 24 maart 2018
Tijd: vertrek om 13.00 uur vanaf het Jan Verwey Natuurcentrum; terug om omstreeks 15.00 uur.
In De Zilk bezoeken wij sterrenwacht Foucault. Ijsbrand en Henny van Straalen laten ons d.m.v. een planetarium en een imposante sterrenkijker kennismaken met het heelal. Deze middag gaat het over de zon. Wij hopen dan ook op een zonnige middag, maar mocht het toch bewolkt zijn, dan komt de beeldpresentatie goed van pas.

Sterrenwacht Foucault foto:PR

Excursies

Het algemene e-mailadres voor informatie over of aanmelden voor de excursies is:
excursies@strandloper.nl

Delta excursie 2016 foto: George Hageman

Vogels in het Deltagebied

Vrijdag 29 december 2017

Tijd: 8.00 - 17.00 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

Dat we ook dit jaar weer naar Zeeland gaan heeft zijn reden: in de winter is dit gewoon het beste vogelgebied van Nederland. Hier zie je eenden, ganzen, zwanen, duikers, meeuwen, roofvogels en steltlopers in vele soorten. En bovendien kun je ze in het Deltagebied vaak op korte afstand bekijken. Opgeven bij Jelle van Dijk (071-3610833) of via excursies@strandloper.nl

Wilde Zwanen in de AWD foto: Mariska de Graaff

Wandeling AW-duinen

Zondag 28 januari 2018

Tijd: 8.30 - 12.30 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

Wij starten bij de ingang Pannenland (09.00u) en volgen dan een route langs brede watergangen zoals het Nieuwe Kanaal, de Zwanenplas en het Rechte Schusterkanaal. Verwacht kunnen worden IJsvogel, Brilduiker, Krooneend, Grote Zaagbek, Nonnetje en Wilde Zwaan. Wellicht zien we ook een Blauwe Kiekendief of een Klapekster. Aanmelden bij Frank-Peter Scheenstra (0252-377733) of via excursies@strandloper.nl

Starrevaart en De Wilck

Zaterdag 24 februari 2018

Tijd: 8.30 - 12.30 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

Roerdomp Starrevaart foto: Jos Zonneveld

De vogelplas Starrevaart staat in de winter garant voor allerlei soorten eenden zoals Smient, Slobeend, Brilduiker en Nonnetje. Bovendien is er kans om rietvogels als Roerdomp, Rietgors en Baardman te zien. Ten oosten van Zoeterwoude ligt het weidevogelreservaat De Wilck. In dit gebied zijn Smienten, Grote Zilverreigers, Kleine Zwanen en wellicht ook een Slechtvalk te zien. Opgeven bij Gab de Croock (0641462765) of via excursies@strandloper.nl

Boekenweek 2018 met als thema "Natuur"

Zondag 11 maart 2018

In samenwerking met Boekhandel van der Meer en Omroep Bo wordt er gewerkt aan een programma met aandacht voor natuur in het dorp met een lokale excursie en diverse interessante activiteiten. Zie websites.

Vogel- en plantenexcursie Poelgeest

Zondag 18 maart 2018

Tijd: 8.00 - 12.00 uur Plaats: vertrek vanaf sportpark Duinwetering

Eerst gaan we naar de Polders Poelgeest, het moerasgebied tussen Oegstgeest en de Leidse Merenwijk. Hier verzamelen zich in maart honderden Grutto's, waaronder veel IJslandse. Ook zien we hier Slobeenden, Wintertalingen en ganzen. Hierna gaan we naar het bos van kasteel Oud-Poelgeest waar in maart stinzenplanten als Sterhyacint, Bosanemoon en Holwortel zijn te zien. Aanmelden bij Jelle van Dijk (071-3610833) of via excursies@strandloper.nl

Poelgeest foto: George Hageman

Lezingen

Elke laatste vrijdag van de maand in voor- en najaar vindt een lezing plaats in het Jan Verwey Natuurcentrum, adres: Zilverschoon 20. Voor de vaste vrijdagavondlezingen geldt:

- De toegang voor leden is gratis. De zaal gaat open om 19.30 uur. Vol = vol.
- Niet-leden betalen € 5,- entree. Graag gepast betalen aan de deur.
- Reserveren is niet mogelijk.

Slechtvalk foto: Jos Zonneveld

De comeback van de Slechtvalk

Vrijdag 26 januari 2018

Aanvang: 20.00 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20, Noordwijk
De Slechtvalk is volgens wetenschappers de snelste vogel ter wereld. Deze spectaculaire jager kan tijdens stootduiken een snelheid van 300 km per uur bereiken. In de jaren '60 en '70 was deze roofvogel door DDT-landbouwgif nagenoeg uitgestorven in Europa. Dat leidde gelukkig tot een verbod. Sedertdien, en mede dankzij de inspanningen van vele vrijwilligers, zit deze vogel weer in de lift. De lezing gaat over het wel en wee van deze roofvogel in Nederland. Van één broedpaar begin jaren '90 naar inmiddels meer dan 200 broedparen door heel ons land. Hoe ging dat? Wat weten we over het gedrag van deze vogel? Hoe ziet de toekomst er uit? Wat te zeggen over de huidige 'woningnood' onder de Slechtvalken?

Jos Blakenburg, ringer en voorzitter van de werkgroep Roofvogels en Uilen van de Vogelbeschermings-wacht Zaanstreek, blikt terug en vooruit en kan u een antwoord geven op deze vragen.

De echte natuur van Tenerife en Madeira

Vrijdag 23 februari 2018

Aanvang: 20.00 uur Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum, Zilverschoon 20, Noordwijk
De Canarische eilanden en Madeira zijn voor veel mensen een bekende vakantie bestemming, maar wat velen niet weten is dat deze eilanden een natuur herbergen die buitengewoon interessant is!

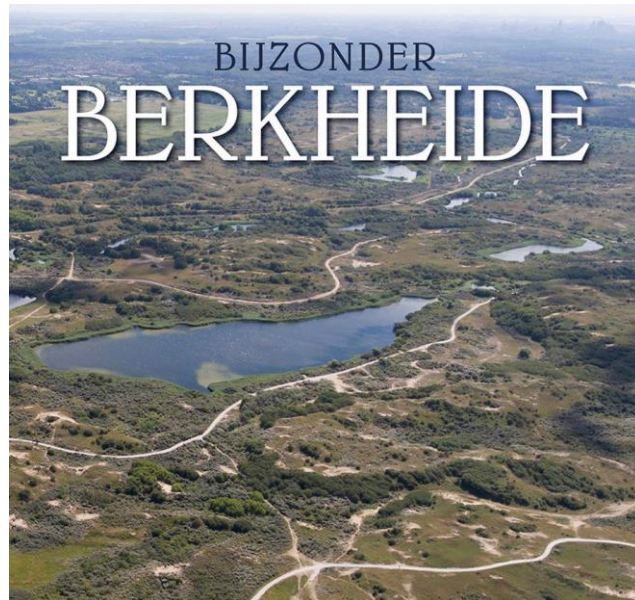
Op de eilanden is een bijzonder en bijna uitgestorven ecosysteem te vinden genaamd Laurisilva. Dit bostype is al miljoenen jaren oud en strekte zich ooit uit over grote delen van het Middellandse Zee gebied en de huidige

Blauwe Vink Tenerife foto: Petra Sonius

Sahara. Fragmenten bevinden zich nog in Oostelijk Afrika, Noord Turkije, China en in de meest authentieke vorm op de Canarische eilanden en Madeira. Deze bossen herbergen talloze unieke planten en dieren, waarvan sommigen, zoals de Grootbladige dennenorchis, uiterst zeldzaam zijn.

In deze lezing neemt **Rogier van Vugt** je mee naar de echte natuur van deze eilanden. Van de ruige rotskusten met kritisch bedreigde parasitaire planten en Berthelots Piepers via de Drakenbloedbomen naar de Laurier- en dennenbossen, waar Blauwe Vinken leven en bloemen worden bestoven door de Tjiftjaf, om uiteindelijk uit te komen boven de wolken, waar de wilde orchideeën bloeien.

Bijzonder Berkheide

Vrijdag 23 maart 2018

Aanvang: aansluitend aan de Algemene ledenvergadering, ca. 20.30 uur

Plaats: Jan Verwey Natuurcentrum, zilverschoon 20, Noordwijk

Berkheide was tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw bij natuurliefhebbers nagenoeg onbekend. Dat het duingebied tussen Katwijk en de Wassenaarse Slag zeer grote natuurwaarden had, werd (opnieuw) vastgesteld door

een groep Leidse biologen en Katwijkse vogelaars. Gezamenlijk stelden zij zich te weer tegen enorme uitbreidingsplannen van de toenmalige Leidse Duinwatermaatschappij (LDM), de ongebreidelde recreatie in die jaren en het gebrek aan toezicht en beheer. In 1976 werd de Werkgroep Berkheide opgericht. Sindsdien wordt vrijwel geheel Berkheide jaarlijks op broedvogels geïnventariseerd. Dit jaar verscheen het boek 'Bijzonder Berkheide'. Eindredacteuren **Gerrit van Ommering** (een plantenman van huis uit) en **Gijsbert van der Bent** (van huis uit vogelaar) nemen u mee door het boek en door Berkheide en geven tal van voorbeelden hoe bijzonder dit ooit nagenoeg vergeten duingebied was, nog steeds is en hopelijk ook zal blijven.

Workshop Vogels tekenen

Zaterdag 24 februari 2018

Aanvang: 10.00 uur Plaats: Jan Verwey

Natuurcentrum, Zilverschoon 20, Noordwijk

Zaterdag 24 februari is er wegens groot succes een vervolg workshop Vogels tekenen onder leiding van gerenommeerd kunstenaar **Anita Walsmit Sachs**. Na haar studie begon zij als fijnschilder van o.a. stillevens en landschappen. Vanaf haar vijftigste heeft zij gewerkt als

botanisch illustrator bij het voormalig Nationaal Herbarium Nederland, waar zij hoofd was van het atelier tot haar pensioen in 2013. De natuur is haar inspiratiebron voor de talrijke schilderijen in olieverf, aquarel en tekeningen met pen en inkt. Haar werk bevindt zich in vele privécollecties over de wereld en is opgenomen in het Highgrove Florilegium van ZKH Prins Charles van Engeland en het Florilegium van de Royal Botanic Gardens te Sydney. Voor meer informatie over haar werk zie: www.anitawalsmitsachs.com

Kosten voor de workshop zijn €15,- per persoon inclusief koffie/thee en lunch en kunnen contant aan de deur worden voldaan. Papier en potloden zijn aanwezig, dus u kunt direct aan de slag! Mocht u al een gevorderde tekenaar zijn en liever willen aquarelleren, dan dient u zelf papier en aquarelleer spullen mee te brengen, want die zijn niet aanwezig. De workshop is alleen voor leden toegankelijk. U dient zich wel van tevoren aan te melden, want we hebben maar een beperkt aantal plaatsen.

U bent van harte welkom vanaf 9.30 uur, de workshop start om 10.00 uur en eindigt rond 15.30 uur.

Aanmelden kan via Petra Sonius bij voorkeur per e-mail: p.sonius@gmail.com of na 19.00 uur per Whatsapp of telefoon 06 - 4404 3603.

Teken Workshop Anita Walsmit Sachs foto: PR

Bestuursmededelingen December 2017

Terwijl “onze” **Gierzwaluwen** al weer lang ten zuiden van de Sahara vertoeven om te overwinteren, werd in Noordwijk een belangrijke stap gezet om deze vogels hier in het voorjaar weer onderdak te bieden. In aanwezigheid van de Pers en o.a. onze voorzitter Jaap Eisenga, werden wethouders Bakker en Fles woensdag 11 oktober via een steigerlift naar een hoog punt van een van de hoekwoningen van het nieuwbouwplan Losplaatskade gehesen. Daar metselden zij gezamenlijk een gierzwaluwneststeen in de gevel. Hein Verkade, beschermheer van de Gierzwaluw: "Een kleine investering met groot effect. De gierzwaluw is leuk om te zien, maar wat ook belangrijk is, dat ze alleen al in Noordwijk jaarlijks een kwart miljard insecten eten, voornamelijk muggen. Momenteel verblijft de Gierzwaluw in Afrika. Maar ze komen terug naar hun eigen, oude plek in het voorjaar. Vroeger was dat geen probleem. Veel huizen hadden kieren, er waren genoeg mogelijkheden om te nestelen. Na 2003 werden de woningen potdicht geïsoleerd en konden de Gierzwaluwen geen plekje meer vinden. Ze verdwenen uit het straatbeeld".

Wethouders metselen eerste Gierzwaluwsteen - foto PR

Onze vereniging heeft zich in samenwerking met de Gemeente Noordwijk, particulieren, de Noordwijkse Woningstichting, bouwbedrijven en projectontwikkelaars beijverd voor het plaatsen van speciale neststenen voor Gierzwaluwen. De gemeenteraad heeft zich unaniem achter het initiatief geschaard om het aanbrengen van neststenen in nieuwbouw te stimuleren. Als symbolische blijk van deze steun werd door de wethouders deze eerste neststeen ingemetseld.

Nog meer verheugende berichten over zwaluwen. Op het Westeinde in Noordwijkerhout broeden al enkele jaren tientallen **Huiszwaluwen**. Maar ook daar is sprake van “woningnood”, er is te kort aan nestgelegenheden. De bewoners van het huis zochten contact met onze vereniging met de vraag of we behulpzaam konden zijn bij het plaatsen van een zwaluwentil, een soort “torenflat” voor Huiszwaluwen. Geen goedkope grap, kosten ca. €3500. Na een verzoek aan Vogelbescherming Nederland kregen we het verheugende bericht dat er toestemming is verkregen voor de aanschaf en plaatsing van een

zwaluwentil. Ook met dank aan de Nationale Postcode Loterij. Robert Sluijs en Hein Verkade begeleiden dit project. Extra leuk omdat 2018 het “jaar van de Huiszwaluw” is.

Zwaluwentil-foto PR

Helaas is er ook minder goed nieuws voor de natuur. Ondanks een bezwaar van de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland, ondersteund door o.a. Vogelbescherming Nederland en een twintigtal natuurverenigingen waaronder de onze, heeft Provinciale Staten een plan goedgekeurd, waardoor er de komende zes jaren gejaagd mag worden op **Smienten**. Ook een snelle protestactie met 10.000 e-mails kon de statenleden niet op andere gedachten brengen. Dat is zeer teleurstellend, temeer omdat het niet goed gaat met de stand van de Smient. Deze eend broedt op de toendra en 70% van de populatie overwintert in Nederland, waarvan 30% in Zuid-Holland. Boeren zijn bang voor schade aan de gewassen. In afwachting van de uitkomst van een bezwaarprocedure mogen er nu dit jaar in Zuid-Holland 5000 Smienten geschoten worden

Laat de smient niet schieten!

Het **Herfstnatuurspel** (zie ook elders in deze Strandloper) op 18 oktober was weer zeer geslaagd. Het weer was prachtig, 250 kinderen met ouders of opa's en oma's deden enthousiast mee met het spel, dat dit jaar als thema had “de aard van het beestje”. Sinds 1977 wordt het jaarlijkse Herfstnatuurspel in het Leeuwenhorstbos georganiseerd door onze vereniging. En ook dit jaar was het weer een

groot succes, mede dankzij de medewerking van het Zuid-Hollands Landschap en met financiële steun van het Baalbergenfonds. En natuurlijk de vele enthousiaste vrijwilligers.

Groepsfoto heropening Nieuw Leeuwenhorst - foto PR

Een week later werd op hetzelfde **Landgoed Nieuw-Leeuwenhorst** officieel de heropening van de Spiegelvijver en Koepelberg gevierd met een officieel tintje. Via een klankbordgroep heeft ook onze vereniging inspraak in de geplande veranderingen die het Zuid-Hollands Landschap wil aanbrengen. Er komt een onderverdeling in gebieden met het accent op cultuur (o.a. de Spiegelvijver en Koepelberg), natuur (o.a. de grote vijver met het vogelkijkscherm) en recreatie (het gebied ten oosten van de Gooweg).

Rogier van Vugt in "Binnenste Buiten"

Twee leden van onze vereniging hebben in september kunnen vertellen over hun passie in het TV-programma "**Binnenste Buiten**". Rogier van Vugt nam de kijker mee naar de Leidse Hortus om te vertellen over de bijzondere collectie zeldzame planten. In februari houdt hij voor onze vereniging een lezing over de bijzondere flora en fauna van de Canarische Eilanden en Madeira. Vogelgeluidenexpert Wil Heemskerk ging met bioloog en vogelaar Camilla Dreef op stap in de Amsterdamse Waterleiding Duinen om te luisteren naar de vogelzang in het voorjaar.

Heel mooi was de zang van de Fluitte te horen. Wil is bekend van de 3 CD's met geluidsopnamen onder de titel : Luisteren in het Duin.

Wil Heemskerk in "Binnenste Buiten"

Behalve het Herfstnatuurspel, waren er nog meer leuke jeugdactiviteiten de afgelopen maanden. Een excursie **op zoek naar zeediertjes**. Annet de Willigen: zaterdagochtend 2 september was het al snel een gezellige boel bij het verzamelpunt bij afrit 5 aan de Astrid Boulevard. Een 20-tal kinderen met ouders en gewapend met garnalennetjes trokken het strand op. Daarna was geen garnaal meer veilig! Alsof het afgesproken werk was, lag er een prachtige kim stikvol met leven. Heremietkreeftjes, garnalen, een enkele baby-grondel en wel een honderdtal baby-harinkjes werden er met veel enthousiasme uitgevist en goed bekeken in de aquariumbak. Een fuikhorentje met levende waterpokken ("Hè, zijn dat ook diertjes?!") en een strandschelp met twee muiltjes erop. Toen werd het tijd voor het sleepnet. Nadat Mieke haar waadpak aangetrokken had en eenieder zijn plek had ingenomen aan het lange touw, werd het sleepnet wel een honderd meter door de vloedlijn getrokken. Maar helaas zonder veel resultaat. Het mocht de pret niet drukken. Omgekeerd en met hetzelfde enthousiasme weer terug. Een prachtig plaatje om te zien. Veel ouders waren dan ook druk met filmen en foto's maken. Al met al een heel geslaagde excursie met leuke deelnemers en prachtig weer!

Op zoek naar zeediertjes foto: Annet de Willigen

Schelpen workshop foto: Ton Janse

Op 30 september was er een inloopmiddag voor de jeugd met een **schelpenworkshop**. Zeventien kinderen en zes begeleiders werkten met veel aandacht en plezier aan een schelpenwerkstuk. De uitgezochte schelpen werden opgeplakt op papier, soms op beschilderd papier, al of niet met zand bestrooid. Ook was er veel interesse in de Smartscoptes. Dit zijn kastjes waarop je een smartphone legt met de camera-stand aan, als je er dan een veer of kleine schelp onder legt, wordt dit uitgegroot en kan je er ook een foto van nemen. Er lagen ook tekenvellen met de Noordzeeschelpen die ingekleurd konden worden. Het was een gezellige drukte en ieder kind ging trots met het zelfgemaakte werk naar huis.

Paddenstoelen excursie foto: Annet de Willigen

Zaterdagochtend 28 oktober om 10 uur vertrok een kleine groep kinderen met begeleidster Annet en paddenstoelenkenner Arie Dwarswaard naar het Nieuw Leeuwenhorstbos te Noordwijkerhout. Drie van de kinderen maakten samen een verslagje: "Iedereen verheugde zich er al op om op pad te gaan naar de **paddenstoelen**. Hoe verder je in het bos liep, hoe meer paddenstoelen je zag. Iedereen hielp goed mee en Arie vertelde leuke en interessante dingen, niet alleen over paddenstoelen, maar ook over verschillende soorten schimmels op takken.

Op het einde kregen we een paddenstoelenkaart met allerlei verschillende soorten paddenstoelen erop. We hebben er ontzettend van genoten. Want in de buitenlucht bezig zijn is toch wel het allerfijnste".

Struinen in het Duin-2017 foto: Annet de Willigen

Zaterdagochtend 11 november excursie **Struinen door de duinen** Annet: om halftien vertrokken 5 kinderen en 3 begeleiders vanaf de Boerhaaveweg de Coepelduinen in. Lekker dwars door dit mooie duingebied tussen Noordwijk en Katwijk. Gids Robert vertelde veel over alles wat we tegen kwamen en liet ons proeven van de zuurbes. Dat leverde grappige gezichten op ... We zagen aardsterren en bovisten, zandzegge en vleugelbloem. Maar ook vonden wij een heel mooi en compleet skelet. Bij sommigen ging de fantasie al op hol, maar na thuis goed gekeken te hebben, gaat het om een konijn en toch niet om een minidinosaurus. Een duintop verder lagen er oude lege kogelhulzen ... daar ging de fantasie weer van op hol! Door de harde wind weinig vogels gezien en alleen sporen van reeën en vossen. De hoogste duintoppen beklommen en de diepste dalen in gerend, wat een hoogteverschillen zijn hier. Terug bij de ingang kreeg eenieder een sporenzoekkaart.

Kampeerweekend Lauwersmeer foto: Jelle van Dijk

Ook voor de "grote mensen" waren er uitstapjes, zoals een **kampeerweekend aan het Lauwersmeer**.

Jelle van Dijk: "een deelname van 20 kampeerders en twee gasten die elders hun caravan hadden neergezet, toont aan dat het Lauwersmeer een goed gekozen bestemming voor een vogelexcursie is. Helaas werkte het weer in het weekend van 18-20 augustus niet erg mee, waardoor de meegebrachte fietsen niet of nauwelijks gebruikt werden.

Op zaterdag bleven de voorspelde buien uit tot 15.00 uur, maar was de wind zodanig (5-6 B) dat een rondje Lauwersmeer zonder trapondersteuning niet aan te raden was. Op zondag loste de ene bui de andere af terwijl de wind wederom tot windkracht 6 aanwakkerde. We trokken er dus op beide dagen in de auto op uit. Desalniettemin telde de vogellijst na het weekend 92 soorten, waarmee maar weer eens wordt aangetoond dat het hier goed vogelen is. Zo zagen we bijvoorbeeld soorten als Zeearend, Slechtvalk, Grauwe Kiekendief, Reuzenster, Lepelaar, Grote Zilverreiger, Witgat, Zwarte Ruiter, Groenpootruiter, Krombekstrandloper, Bontbekplevier, Kempphaan en Morinelplevier. In de Lijsterbessen op de camping kon je de volgende soorten zien: Merel, Zanglijster, Tjiftjaf, Grauwe Vliegenvanger, Zwartkop, Vink, Groenling, Koolmees en Pimpelmees.

Naast vogels ging de belangstelling ook uit naar de flora. Zo zagen we in een reservaat van Staatsbosbeheer Parnassia, Moeraswespenorchis, Bitterling en Rond wintergroen.

Ondanks het matige weer vond iedereen dat zo'n kampeerweekend voor herhaling vatbaar is".

Waddenweekend 2017 Schiermonnikoog foto: George Hageman

Ondanks buienradars en weerberichten trok een groep van ca. 35 deelnemers in het weekend van 8-10 september naar Schiermonnikoog voor de jaarlijkse **Waddenexcursie**.

Dat viel alles mee! Alleen op zaterdag werden we overvallen door een flinke bui. Na een kop koffie en een verkleedpartij in de Kooiplaats, ons onderkomen, klaarde het op en genoten we van prachtige Hollandse luchten en vergezichten, en natuurlijk van de vogels, de plantjes en alles wat een Waddeneiland te bieden heeft. Ook zondag bracht mooi weer, weliswaar met een stevige wind, maar we kunnen terugkijken op een geslaagd weekend. Het streefgetal van 100 waargenomen soorten vogels werd niet gehaald, maar 88 is toch een mooie score voor een weekend met een "negatief reisadvies". Voor een uitgebreid verslag: zie elders in deze Strandloper.

Eurobirdwatch 2017 foto: Wil Heemskerk

Excursie de Lek bij Nieuwegein foto: Jelle van Dijk

Jelle van Dijk: begunstigd door fraai nazomerweer trokken 13 liefhebbers op zaterdag 23 september naar het nieuwe **natuurgebied langs de Lek** bij Nieuwegein. In het kader van het project "Ruimte voor de rivier" heeft de Lek hier een nevengeul gekregen en zijn de uiterwaarden met zo'n 50 cm verlaagd. Hierdoor kan in perioden met hoge waterstanden het rivierwater sneller worden afgevoerd. Al dat gegraaf trekt vogels aan terwijl op de afgegraven gronden allerlei interessante planten opschieten. We noteerden Zilver schoon, Vijfvingerkruid, Liggende ganzerik, Waterpeper, Slijkgroen, Zomerfijnstraal en Wilde bertram. Ook het Klein vlooienkruid, een echte rivierensoort, was volop aanwezig. Nadat de mist was opgetrokken zagen we honderden Grauwe Ganzen en Brandganzen, vergezeld door kleinere groepen Nijlganzen, Wintertalingen, Wilde Eenden, Krakeenden en Smienten. Langs een slikrandje liepen twee Bontbekplevieren te foerageren. Enkel zagen ook nog een IJsvogel. Ten oosten van de Lekbrug van de A27 ligt ook een nieuw natuurgebied dat de rivier meer ruimte moet verschaffen. De plantenlijst kon hier worden uitgebreid met soorten als Kruisdistel, Liggende ganzenvoet, Welriekende ganzenvoet, Speerdistel, Knikkend tandzaad en Wilde cichorei. Na een autorit van een uurtje waren we weer terug in Noordwijk.

Zaterdag 30 september werd weer de internationale **Eurobirdwatch** gehouden. De Noordwijkse telpost was dit jaar gesitueerd op het wandelpad naar Katwijk, zo'n

100m ten zuiden van Helmhorst (einde Koningin Astridboulevard). Je kunt vanaf dit punt goed over zee kijken, terwijl ook de vogels die over de Coepelduynen vliegen, bekeken kunnen worden. Omstreeks 8.00u verzamelden zich hier zo'n 12 waarnemers. De verwachtingen waren niet hooggespannen vanwege de weersomstandigheden: somber weer met regen op komst en een zwakke wind uit het westen. Voor goede zangvogeltrek is half bewolkt met zwakke wind uit zuid tot zuidoost gewenst. Dat er weinig zangvogels trokken werd al snel duidelijk. Af en toe vloog een groepje bruine vogeltjes hoog over zonder dat de soort kon worden vastgesteld. Gelukkig kon over zee nog wel het een en ander waargenomen worden: een groep van 24 Lepelaars, groepjes Aalscholvers, Rotganzen, Zwarte Zee-eenden en Middelste Zaagbekken. Boven zee werden enkele Jan van Genten gezien. Alleen met de telescoop te zien: 26 Grote Sterns en een Kleine Jager. In ons land coördineert Vogelbescherming Nederland de Eurobirdwatch. Om 13.00u was op de website al te lezen dat van 41 telposten de gegevens binnen waren en dat Spreeuw, Vink en Graspieper tot dusver de talrijkste soorten waren.

28 oktober **Excursie Berkheide**. Frank-Peter Scheenstra: "Bij de Soefietempel verzameld, met vrij fris, winderig, bewolkt weer, waar heel af en toe een zonnetje doorheen kwam, waren 21 deelnemers enthousiast om mee te wandelen door het unieke duingebied Berkheide. Het gebied toont resten van het zogenaamde zeedorpenlandschap, waar tot eind negentiende eeuw, kleinschalig, de beroemde aardappelen, 'duinpiepers' genaamd, geteeld werden. Hierdoor is een speciaal duinlandschap ontstaan met bijzondere vegetatie. We zagen o.a. Duinkruiskruid, Grote tijm, Echt bitterkruid en Akker vergeet-mij-nietje. De Boksdooorn, in de 19de eeuw uit China ingevoerd, was ook te zien; dit is het 'broertje' van de tegenwoordig populaire Gojibes bekend als 'Superfood'. Hierna konden we vanwege ontheffing van Staatsbosbeheer van de paden af en zagen we o.a. een Havik vliegen. Op de Duindoorn-, Meidoorn-, en Wilde ligusterbessen foerageerden veel Koperwieken, Spreeuwen en Kramsvogels.

De september lezing ging over **het succes van de Biesbosch**.

Sam van der Mey: zo'n 65 belangstellenden werden getraakteerd op schitterende foto's en een zeer enthousiast en soms humoristisch verhaal van boswachter Thomas van der Es. De Biesbosch is jaren "op de schop" geweest en is tot een uniek 'wetland' voor Nederland en Europa ontwikkeld, mede dankzij het project "Ruimte voor de rivier".

Ook de natuur zelf is "enthousiast" met veel nieuwkomers, zoals de Zeearend (met twee broedparen en diverse broedpogingen), de Visarend (eveneens twee broedparen) en natuurlijk een keur aan watervogels, waaronder ook heel veel wintergasten. Er broeden duizenden Blauwborsten en Cetti's zangers! Er is hoop op terugkeer van de Grote Karekiet en de Steur. De Bever heeft al zijn intrede gedaan. Er is zelfs een Das gefotografeerd. Volgend voorjaar staat een excursie per boot op het verlanglijstje van onze vereniging. Er is dan kans op de roep van de Kwartelkoning.

Joke Schuurman Vlinderlezing foto: Sam van der Mey

Sam van der Mey: Vrijdag 27 oktober hebben we erg genoten van een lezing over de **dagvlinders en fauna van Noord-Italië**. Joke Stuurman, van jongs af natuurfotograaf, vertoonde een prachtige fotoserie. Met

kennelijk groot geduld en deskundigheid wist Joke menig bijzondere vlinder op een natuurlijke manier vast te leggen. En niet met de telelens, maar echt dichtbij met de "macro". Ze gaf daarbij veel informatie over het gefotografeerde object, die op een ontspannen wijze werd overgebracht. Om nou te zeggen dat Joke een moederfiguur is, gaat wat ver, maar ze liet ook foto's van diverse jonge vogels (en ook hermelijnen) zien, die door de ouders werden gevoerd. Af en toe kwam er een foto van een roofvogel (o.a. steenarend) voorbij, waarbij zij zich verontschuldigde dat ze geen tijd

Excursie Berkheide – foto: Wil Heemskerck

had de macrolens door een “tele” te vervangen, terwijl het een duidelijke foto betrof. Ze liet ook nog, met hulp van man Henk, het geluid van de kwartel horen, die ze ook aangetroffen hadden.

Maar de dagvlinders vierden de boventoon en dat was waar de meeste bezoekers, zo'n 60, voor kwamen. Die hebben genoten, getuige het langdurige applaus wat Joke ten deel viel.

Anita Walsmit Sachs foto: PR

Op veler verzoek zal er een tweede **workshop “Vogels tekenen”** gegeven worden door Anita Walsmit Sachs. Deze gerenommeerde illustratrice/kunstenares heeft vorig jaar in het kader van ons jubileum een zeer gewaardeerde workshop gegeven. Zie de aankondiging elders in deze Strandloper.

In oktober en november is er weer een **Vogelcursus** geweest: “Vogels in de

winter”. Ditmaal niet voor beginners, maar voor mensen die al wat van vogels weten, maar hun kennis willen bijspijkeren en een paar keer met een gids op pad willen. De cursus werd zoals vanouds gegeven door Dineke Kistemaker en bestond uit één theorieavond en drie ochtendexcursies. Een enthousiaste groep van ca. 25 deelnemers, bijgestaan door enkele gidsen van de vereniging, bezocht de Driehoek (vogeltrek), de Starrevaartplas en het gebied rond Durgerdam.

Het thema van de **Boekenweek 2018** (10-18 maart) is dit jaar “Natuur”. Een mooie gelegenheid om in samenwerking met Boekhandel van der Meer en Omroep Bo een programma te maken met extra aandacht voor de Natuur in ons eigen dorp. Er wordt gedacht aan een wandelexcursie in het dorp en diverse andere activiteiten vanuit het Cultuurcafé. Houd de sociale media en websites in de gaten.

Voor uw agenda: **Nieuwjaarsreceptie** zondag 7 januari 2018 tijd: 16.00-18.00 uur

Namens het bestuur,
George Hageman, secretaris

Excursie Durgerdam-vogelcursus “Vogels in de winter” foto: George Hageman

In memoriam Hans Vader

Jelle van Dijk

Op 13 november overleed Hans Vader op 77-jarige leeftijd. Hoewel Hans geen lid was van onze vereniging was hij bij velen in onze kring een goede bekende. Hans was een bevlogen natuurliefhebber met een grote betrokkenheid bij de vogels van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Hij verkeerde in de gelukkige omstandigheid dat hij van zijn hobby zijn werk kon maken. Vanaf 1962 hield Hans zich bezig met broedvogelonderzoek en produceerde hij jaarverslagen over de vogels in zijn werkgebied. Met vrienden startte hij in 1964 het ringstation Paradijsveld in het noordelijke infiltratiegebied. Vele duizenden vogels werden daar door hem geringd. Hans was een actief lid van de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland en vervulde daar vele jaren bestuursfuncties. Voor zijn vele activiteiten ontving Hans in 2007 de Gouden Lepelaar van Vogelbescherming Nederland en in 2013 benoemde SOVON hem tot erelid. De laatste 10 jaar was Hans ook actief als bestuurslid van Vereniging Behoud de Polders in zijn woonplaats Hillegom. Daarnaast verdiepte hij zich in de archeologie van de AW-duinen door potscherven en botresten te bestuderen. Voor onze vereniging heeft Hans menigmaal een lezing verzorgd. Daarbij stond altijd zijn werkgebied, de AW-duinen, centraal. Zelf leerde ik Hans goed kennen rond 1975 toen we werkten aan het project *Randstad en Broedvogels*. Met dit project wilden we de gehele provincie Zuid-Holland en het deel van Noord-Holland ten zuiden van het Noordzeekanaal op broedvogels inventariseren. Alleen de Alblasserwaard, de Vijfherenlanden en het Gooi vielen buiten de contouren van dit gigantische onderzoeksgebied. Hans werd coördinator van de regio Haarlem en ik van de regio Leiden. De vergaderingen vonden bij ons thuis plaats. Veel leden van onze jeugdclub zullen zich Hans Vader herinneren als de man die hen alles vertelde over het ringen van vogels bij hun bezoek aan het Paradijsveld.

Bijzondere contacten onderhield Hans met onze gierzwaluwentellers Hein, Jan, Annelies en Ineke. Zestien jaar achtereenvolgens kwam hij, vaak vergezeld door zijn vrouw Margriet, naar Noordwijk om hier de Gierzwaluwen in de nestkasten van Jan en Hein te ringen. Voor allen die Hans gekend hebben en ook voor de verenigingen waarvoor hij tot op het laatst actief bleef, betekent zijn overlijden een groot verlies.

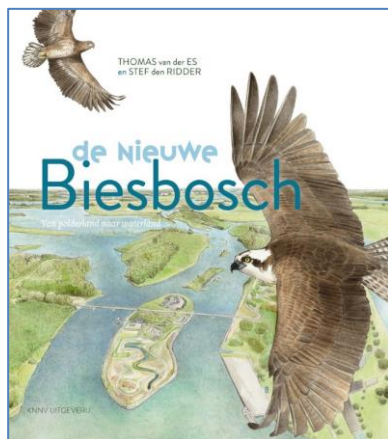
Gierzwaluwen ringen bij Hein foto: Ineke van Dijk

Nieuw in de Jan Verwey Bibliotheek

Jelle van Dijk

Thomas van der Es & Stef de Ridder 2017. *De nieuwe Biesbosch. Van polderland naar waterland*. KNNV Uitgeverij, Zeist. 50 p. Prijs € 16,95.

Op 29 september van dit jaar hield Thomas van der Es een boeiende lezing over de veranderingen in de Biesbosch. In het kader van het megaproject "Ruimte voor de rivier" is een groot deel van de Biesbosch op de schop gegaan. Polders werden onder water gezet, dijken doorgraven en nieuwe

riviergeulen aangelegd. Hierdoor veranderde het landschap ingrijpend.

Veel publiciteit kreeg het gebied in 2016 toen hier voor het eerst in ons land een paartje Visarenden met succes jongen grootbracht. Ruim 25 jaar geleden kreeg de Biesbosch ook veel aandacht toen hier Bevers uit Oost-Duitsland werden losgelaten.

Veel van het verhaal dat Thomas in het Jan Verwey Natuurcentrum vertelde, is in dit boekje terug te vinden. En als ik zeg dat Thomas schrijft zoals hij praat, weten allen die er op die vrijdagavond bij waren, dat de tekst geen moment verveelt. Maar minstens zo boeiend is de illustratieve aankleding van zijn verhaal. Stef de Ridder heeft er werkelijk iets heel bijzonders van gemaakt. Dat betreft niet alleen de prachtige tekeningen van Visarend en Zeearend, maar ook de tekeningen van landschappen en van zoogdieren op het land en in het water. Daarnaast zijn ook enkele kaartjes in vogelvluchtperspectief opgenomen. Geen moment bekruipt je de wens hier en daar een kleurenfoto te willen zien. De vlotte tekst en de schitterende illustraties maken van dit dunne boekje een prachtig geheel dat vermoedelijk vlot verkocht zal worden aan menig bezoeker aan dit bijzondere gebied.

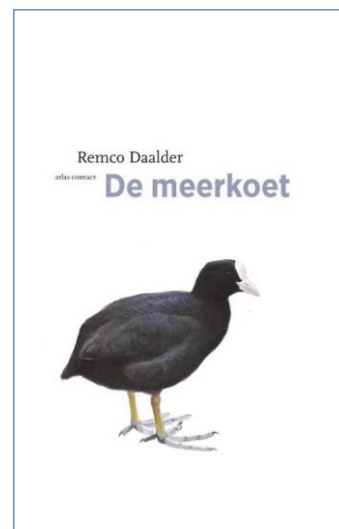
Remco Daalder 2017. *De meerkoet*. Uitgeverij Atlas Contact. 144 p. Prijs € 20,00.

In 2014 kreeg Remco Daalder de Jan Wolkersprijs voor zijn boek over de Gierzwaluw. Die prijs kreeg hij omdat hij met kennis van zaken in combinatie met een vlotte pen een groot publiek wist te bereiken. Die twee eigenschappen springen ook in "De meerkoet" direct in het oog. Het boek leest als een boeiend, doorlopend verhaal over een vogel die iedereen kent. Dat laatste is natuurlijk niet helemaal waar; je kunt beter zeggen "herkent". Juist dit boek maakt je duidelijk dat je deze algemene vogel nog niet zo goed kent.

Dit koetenverhaal speelt zich vooral af in en rond Amsterdam. Daalder volgt het wel en wee van de Meerkoeten in zijn woonwijk in Amsterdam-Noord. Hij vaart de Herengracht en de Prinsengracht af om te kijken hoe de koeten zich daar redden. Verder komen de Meerkoeten van de Gouwe en de Meerkoeten bij de pont over het IJ ter sprake. Hij spreekt met deskundigen als Mennobart van Eerden over de vogels in het Markermeer en met Frank Majoor over het ringen van stadskoeten. Die stadskoeten blijken soms afkomstig te zijn uit landen als Denemarken en Polen. Aan de andere kant zijn er koeten die worden teruggemeld uit Zuid-Europa en Afrika. De in onze ogen 'onhandige' Meerkoet die pas na een lange aanloop los van het water komt, blijkt dus enorme afstanden te kunnen afleggen. En dat doen ze altijd 's nachts.

In het boek zijn geen grafieken en tabellen opgenomen. Wel zijn hier en daar opmerkingen over zaken als broedsucces en territoriumgrootte te vinden. Daalder noemt ook het merkwaardige gedrag waarbij de oudervogels een jong toetakelen of zelfs doden. Of dit de overlevingskans van de overige jongen vergroot, wordt in het midden gelaten. Het blijft opvallend dat bij een vogel met zulke grote legsels (6-10 eieren) en zulke fanatieke verdediging van eigen nest en kroost meestal maar 1-3 jongen volwassen worden. En dan volgt er dikwijls nog een tweede broedsel! Vermoedelijk is gebrek aan waterinsecten in de periode dat de jongen opgroeien, bepalend voor de overleving. Zo is het broedsucces in de grote vijver van Leeuwenhorst erg laag. Vermoedelijk vanwege de karpers die veel waterinsecten eten. Over de onderlinge gevechten, tot bloedens toe, wordt uitvoerig bericht. Het eigen territorium wordt buitengewoon fel verdedigd. Ook de interactie met andere soorten in of bij het territorium zoals Waterhoen en Fuut komt aan bod.

In de Strandloper van september 1992 schreef ik een stukje over het eerste broedgeval van de Meerkoet in de bebouwde kom van Noordwijk. Dat was in de brede sloot langs de Northgodreef in de wijk Boerenburg. Daarvoor waren daar alleen Waterhoentjes te zien. De Meerkoet heeft zich sindsdien sterk in Noordwijk uitgebreid. Zowel in het Vinkeveld als in Boerenburg en het Middengbied zijn in alle watergangen broedende Meerkoeten te vinden. Hetzelfde geldt voor de waterpartijen in Noordwijkerhout en Katwijk-Noord. Iedereen heeft dus de kans om met behulp van dit boekje de 'dorpskoeten' beter te leren kennen.

Vogels in de geheime tuin

Hein Verkade

Op 24 augustus 2015 overleed Hendrik Maximiliaan Baron Taets van Amerongen van Renswoude. Hij was de laatste bewoner van het landgoed 'Calorama', gelegen in de kern van Noordwijk-Binnen. Calorama is in de negentiende eeuw als lusthof ontstaan uit het beroemde kruidenbedrijf van Pieter Groeneveld. Naast dit lusthof bleef het kruiden- en later bloembollenbedrijf onder de naam Groeneveld & Lindhout voortbestaan. De laatste wens van de baron was dat zijn landgoed na zijn dood in zijn huidige staat zou blijven bestaan. Hij richtte een stichting op om dit te realiseren. Goede vrienden en vertrouwelingen werden gevraagd zitting te nemen in het stichtingsbestuur. Zij kregen niet alleen de opdracht het landgoed te behouden, maar ook om het beperkt open te stellen voor publiek. Dit laatste verbaasde menig Noordwijker. De baron mengde zich weinig in het Noordwijkse openbare leven en hield het landgoed de laatste tientallen jaren hermetisch afgesloten. Na zijn dood kwam daar dus verandering in. De stichting 'Kunstklank' mocht het spits afbijten en deed dat met een prachtige theatervoorstelling onder de toepasselijke titel 'Calorama, de geheime tuin'. De naam en faam van 'Kunstklank' en de grote nieuwsgierigheid van het publiek naar het landgoed zorgden ervoor dat de 1200 toegangskarten binnen een paar dagen waren uitverkocht. Het werd een bijzondere voorstelling op een bijzondere plek. Het landgoed bleef in het verleden niet alleen voor het publiek maar ook voor de vogeltellers van onze vereniging gesloten. Het is de enige witte vlek in het boek 'Tussen tulpen en de zee'; waarin een volledig overzicht wordt gegeven van het vogelleven in de gemeenten Noordwijk en Noordwijkerhout. Maar met de komst van de stichting veranderde dit. Ik mocht Calorama in 2017 voor het eerst op broedvogels inventariseren. De tuin zou zijn geheime vogelleven eindelijk prijsgeven. Op dat moment had ik nog geen idee welk ander geheim deze tuin nog in petto had.....

Toeval bestaat....

Op de 'landelijke dag' van Sovon in november 2016 in Ede mocht ik een lezing verzorgen over het succes van de Huismus in Noordwijk-Binnen. Na afloop hiervan werd ik aangesproken door verschillende toehoorders in de zaal. Zo ontstond het volgende gesprek met een vogelaar uit Leusden:

"Wat leuk om een lezing over mijn geboortedorp te horen hier in Ede".

"Oh jij bent dus een Noordwijk-binder, dan ben ik wel benieuwd hoe je heet".

"Lindhout, Paul Lindhout"

"Ja dat klinkt wel heel erg Noordwijks hoor. Toevallig heb ik het vorige week tijdens een rondleiding over landgoed Calorama nog over de firma Groeneveld & Lindhout gehad."

"Nou van die Lindhouten ben ik er een, wij woonden vlak naast Calorama op Goeweg 13".

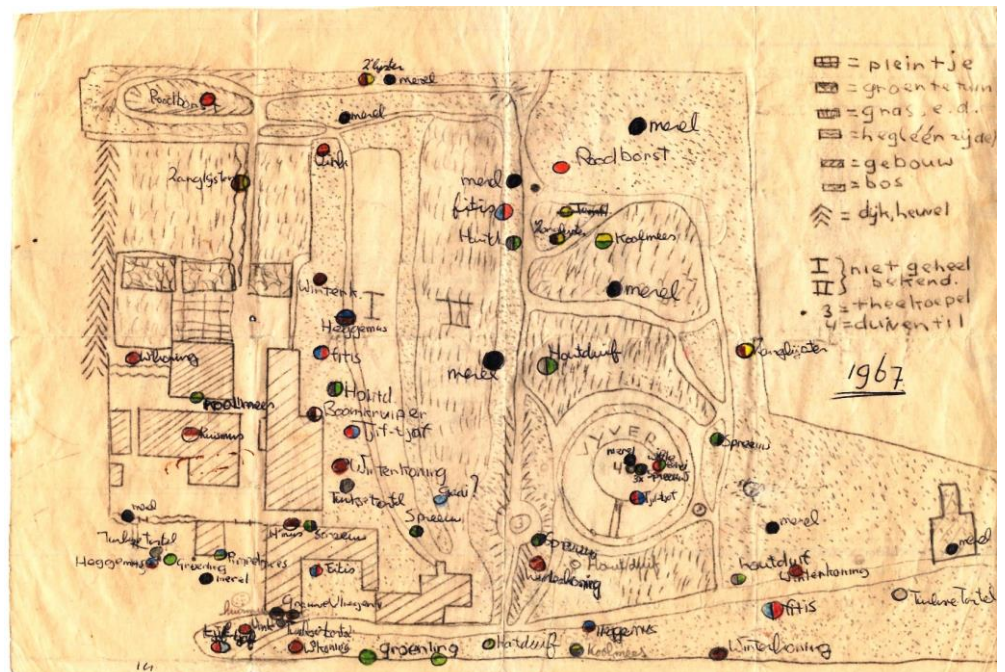
"Maar dan weet ik nu ook gelijk wie jouw ouders waren! Dat is toeval. Nou dan kan ik je wat leuks vertellen... ik ga komend voorjaar voor het eerst het landgoed Calorama op broedvogels inventariseren."

"Nou dan zal ik jou wat leuks vertellen: dat heb ik in 1967 samen met mijn broer Pim ook gedaan!"

"Wat zeg je me nou, daar weten wij in Noordwijk helemaal niets van, wat een verrassing. Maar ja die gegevens heb je waarschijnlijk al lang niet meer....."

"Dat weet ik echt niet, maar ik zal eens voor je gaan zoeken op zolder".

We wisselden onze e-mailadressen uit. In de auto terug naar Noordwijk realiseerde ik mij pas goed welk een toevallige ontmoeting deze dag had plaatsgevonden. Maar ja, hebben deze 50 jaar oude gegevens de lange periode en de verhuizingen wel overleefd.....? Het bleef stil die winter tot Paul zich eind januari via Outlook meldde. Hij had de gegevens gevonden! En wat voor gegevens! Een prachtige zelf getekende plattegrond van Calorama met daarop alle nestplaatsen aangegeven. Het bleek een zeer degelijke telling. Pim en Paul, toen pas 13 en 15 jaar oud, hadden hun eigen normen bedacht. Van de ingetekende territoria was het nest gevonden of zeer sterke aanwijzingen voor het broeden zoals voedseltransport. Zang werd alleen als indicatie gebruikt om de nesten op te sporen. Zo, dat was even een serieuze aanpak door twee pubers! De hele avond tuur ik op de plattegrond. De Boomkruiper broedde in een muurspleet en de Spreeuw was na de Merel de talrijkste broedvogel.

De prachtige zelf getekende plattegrond van Calorama

Geen Zwartkoppen, maar wel vier Fitissen. Hoe wordt het in 2017?

Maar er kwam nog een verrassende bijlage uit de email tevoorschijn.....

In 1967 deed een aantal jonge vogelaars een poging om de Gierzwaluwen in de beide Noordwijken te tellen. Dat onderzoekje is ons al een tijdje bekend. De resultaten werden opgeschreven in de bekende schoolschriftjes met een groene kaft. Inmiddels lagen vijf van de zes schriftjes bij ons thuis. Er ontbrak er dus één, de kern van Noordwijk-Binnen..... Dus kon je er weinig mee. Niemand wist meer wie de zesde teller was geweest. Nou U raadt het al: Paul Lindhout. Een kopie van zijn schriftje maakt het overzicht compleet. Over de Gierzwaluwen later meer.

Hoe kon het gebeuren dat al deze gegevens zo lang onder de radar zijn gebleven? Pim en Paul leerden het vogelen van Arie Cramer en Jan Glasbergen in de Noordduinen. Zij gingen er ook vaak op uit met hun neef Bas Blok. Maar na hun middelbareschooltijd zijn zij al uit Noordwijk vertrokken en namen hun vogelnotities mee. De Noordwijkse vogelvereniging was pas net opgericht en van een archief was nog nauwelijks sprake. Pim woont nu in Wageningen en is een vooraanstaand aardappel-onderzoeker. Paul is inmiddels gepensioneerd en woont nu in Leusden. Hij heeft op latere leeftijd het vogelen weer opgepakt en inventariseert nu een aantal plots volgens de Sovon-richtlijnen rond Amersfoort.

Een gevarieerd landgoed

Calorama heeft een oppervlakte van ca. 6 hectare. Vroeger lag het aan de noordzijde buiten de kern van Noordwijk-

Binnen. Na de Tweede Wereldoorlog werd het langzamerhand omsloten door de nieuwbouwwijken Calorama, Boerenburg en tenslotte Boechorst. Recente nieuwbouw snoeptte aan het eind van de Twintigste Eeuw nog een strook van het landgoed zelf af aan de noord- en westzijde.

In de zeventiende eeuw lag er een kruidenkwekerij op de plek van het huidige Calorama. De grond werd hiervoor geëgaliseerd en het overgebleven zand als hoge wallen rond de kruidentuinen gelegd ter bescherming tegen de zeewind. Enkele van deze wallen liggen er nog steeds en zijn begroeid met loofhout, vooral populieren en esdoorns. Er resteren nog twee oude kruidentuinen, waarvan een als rozentuin. Een derde open veld met in het midden een rode beuk heeft een boeiende Noordwijkse historie. Het wordt 'het Martelveld' genoemd. Hier zou de monnik Jeroen in de Negende Eeuw zijn onthoofd door de Noormannen. De woning van de kruidenkweker vormt de kern van het huidige landhuis, dat er in de eerste helft van Negentiende Eeuw omheen gebouwd is. Ook een kruidenschuur uit de begintijd, die de Rozemarijnschuur wordt genoemd, staat er nog steeds. Met een theekeupel, een duiventil en een koetshuis is Calorama een verrassend compleet en zeer goed bewaard landgoed. Water is er in de vorm van twee vijvertjes, een voor het huis en de ander rondom de duiventil. Rond het huis staat een aantal oude beuken, eiken, lindes en kastanjes. Op enkele plekken is een dichte onderbegroeiing aanwezig. Een voormalig bollenperceeltje aan de noordzijde tegen de RK-begraafplaats is nu een grasveld, omzoomd door jonge Ginkgo's. Een grote variatie dus op een klein stukje grond.

De theekeupel en de duiventil op Calorama. In de duiventil broedden in 1967 nog drie paartjes Spreeuwen.

De broedvogels in 2017

Reeds in februari en maart worden de eerste nachtelijke telrondes gelopen op zoek naar uilen. Zowel man als vrouw Bosuil laten zich al snel horen. Die zit in de knip, tenminste volgens de huidige BMP-normen.

Overdag in maart zijn Halsbandparkieten op verschillende plaatsen luidruchtig op zoek naar een nestplek. Oude spechtenholen worden geïnspecteerd. Eén holte in een oude eik op de houtwal is erg in trek. Ook een paartje Boomklevers heeft er belangstelling voor. In diezelfde boom zit een paartje Zwarte Kraaien die af en toe luid roepend het luchtruim kiezen. Doelwit is een Buizerd die ook al interesse lijkt te hebben voor die eik. Kennelijk een populaire boom. Verder volop zang van de bekende standvogels als Winterkoning, Heggenmus, Kool- en Pimpelmees. Het voorjaar is begonnen.

soort	1967	2017
soepeend/wilde eend	1	1
holenduif	0	1
houtduif	5	4
turkse tortel	3	2
halsbandparkiet	0	3
bosuil	1	1
groene specht	1	1
grote bonte specht	1	2
gaai	1	2
kauw	0	1
zwarte kraai	0	1
pimpelmees	2	5
koolmees	3	6
staartmees	0	1
tjiftjaf	3	5
fitis	4	0
tuinfluiter	1	0
zwartkop	0	2
boomklever	0	1
boomkruiper	1	1
winterkoning	7	6
spreeuw	7	0
merel	11	7
zanglijster	4	0
grauwe vliegenvanger	1	0
roodborst	2	4
gekraagde roodstaart	1	0
heggenmus	3	3
huismus	3	0
vink	2	1
groenling	3	1

Tabel 1. De resultaten van de broedvogeltellingen op Calorama in 1967 en 2017

Voor het eerst worden de gegevens ingevuld via de app 'Avimap'. Tsjonge dat gaat gemakkelijk, maar als blijkt dat de telefoon niet voldoende is opgeladen dan ben je blij, dat er nog een opschrijfboekje in je rugzak zit.

Eind maart stromen de Tjiftjaffen binnen en twee weken later de Zwartkoppen. De Grote Bonte Specht roffelt er op los en de Halsbandparkieten zijn blijvertjes geworden. De holte in de oude eik is door hen ingenomen. De Boomklevers moeten op zoek naar een andere woning. De Zwarte Kraaien zijn ook gebleven, er steekt een staart uit het nest op een afgebroken tak. Verrassender is een heimelijke Kauw, die minutenlang muistil bij een gat in een oude kastanje zit. Mijn wachten wordt beloond. Met een omweg gaat hij uiteindelijk naar binnen. Veel Noordwijkers ervaren de Kauw als een plaag in hun schoorsteen, maar het broeden in een boomholte is inmiddels een zeldzaamheid geworden. Van de Buizerds is geen spoor meer te bekennen. Zes Gaaien vliegen luid krijsend achter elkaar aan. Even later zit er in beide hoeken van het landgoed eentje bescheiden te zingen. Maar daarna vliegt het zestal weer krijsend over en door de boomtoppen.

Begin mei om vijf uur in de ochtend lukt het om in één keer alle Merels in te voeren. De hoop op een Zanglijster vervliegt. De Roodborsten, die nu nog zingen, zijn de broedvogels. De meeste zingende vogels van een maand terug zijn vertrokken naar noordelijke streken.

Eind juni wordt nog een telronde gelopen in de hoop een Grauwe Vliegenvanger aan te treffen. De beschutte rozentuin lijkt op het oog een goede kans te maken. Maar zij laten het helaas afweten....

Het is inmiddels zomer geworden en met één druk op de knop rollen de totalen uit de computer (tabel 1). De administratie is er een stuk gemakkelijker op geworden.

De verschillen en overeenkomsten tussen 1967 en 2017

In de afgelopen 50 jaar is er natuurlijk aardig wat veranderd op Calorama, al is het alleen maar het ouder worden van het bosbestand, iets waar echte bosvogels wel van houden. Maar de reeds genoemde nieuwbouw langs de randen knabbelde juist weer een stukje van het bos af. Nu stonden daar gelukkig niet veel eiken en beuken, maar toch. Aan de andere kant werd de lus in de Gooweg opgeheven waardoor een tot dan toe los bosje fysiek bij het bos werd getrokken. Dit bosje werd door de Lindhoutjes niet meegeteld, terwijl zij er wel vanuit hun huis op keken. In 2017 is het een logisch onderdeel van het telgebied geworden.

In 1967 bestond er nog geen gestandaardiseerde methode voor het tellen van broedvogels. Iedereen deed het op zijn eigen manier, de een wat serieuzer dan de ander. Paul en Pim kozen voor grote voorzichtigheid en zekerheid. De nesten vinden was hun ultieme doel. Daarnaast waren voor hen alleen het slepen met nestmateriaal en voedseltransport geldige waarnemingen. Zang was slechts een aanwijzing. Dit betekent dat zij een zeer betrouwbaar overzicht van de broedbevolking hebben geleverd. De aantallen zouden volgens de huidige methode ongetwijfeld hoger uitgekomen zijn. Dit realiseert Paul zich terdege. Zo stond er in het begeleidend commentaar, dat hij zowel het mannetje als het vrouwtje Bosuil had horen roepen, zelfs op de schoorsteen van het ouderlijk huis. Ook de Grote

Bonte Specht hoorden de broers regelmatig, maar een nest werd niet gevonden. Wel opmerkelijk want jonge spechten roepen langdurig en luidruchtig vanuit het nesthol. Ook de Gekraagde Roodstaart werd alleen gehoord. De Groene Specht broedde in het losse bosje voor hun huis. Het hele

Huismussen foto: Jan Hendriks

broedproces, van het hakken van het nest tot het uitvliegen van de jongen, hebben de jongens vanuit hun slaapkamerraam gevolgd. Arie Cramer werd erbij geroepen om het geheel te aanschouwen. De aanwijzingen als broedvogel zijn voor deze vier soorten zo overduidelijk dat ze er door mij cursief zijn bijgezet in het lijstje van 1967. Drie van de vier soorten broedden in 2017 nog steeds op Calorama.

Gezien het bovenstaande springen de soorten, die achteruitgegaan zijn het meest in het oog. Allereerst de vertrouwde Spreeuw en Huismus. In 1967 broedden er zeker zeven Spreeuwen op Calorama, waarvan drie in de duiventil.

Van de Huismus werden drie nestjes gevonden. Beide soorten zijn helemaal verdwenen en zelfs in de ruime omgeving van het landgoed niet meer te vinden. Deze ontwikkeling staat niet op zichzelf, maar is in het hele land gaande. Mogelijk heeft de 'verstedelijking' rond het landgoed dit proces alleen maar versneld.

Een goed bericht is, dat het met de Huismus de laatste jaren weer wat beter gaat in het dorp. Bij de Spreeuw gaat de achteruitgang onverminderd door.

De Merel heeft weliswaar een veer gelaten, maar is in beide jaren de talrijkste broedvogel. Maar dan de Zanglijster, vijftig jaar geleden nog vier territoria en nu verdwenen.

Tenslotte de Grauwe Vliegenvanger, een zorgenkindje onder de broedvogels. Ondanks extra aandacht lukte het helaas niet om een territorium van deze prachtige soort via Avimap in te voeren. Het is overal kommer en kwel met deze soort.

Nu over met het gesomber en op naar de positieve ontwikkelingen. De echte bosvogels doen het zoals verwacht over het algemeen goed. Mezen, Zwartkoppen en Tjiftjaffen zitten in de lift. En ook de kraaiachtigen nemen iets toe. Daarentegen verdwenen de Fitis en de Tuinfluiter. Deze liefhebbers van struikgewas en jong bos zagen het bos met lede ogen verouderen.

En dan de Halsbandparkieten. Deze nieuwe Nederlanders onder de broedvogels waren in 1967 nog volstrekt onbekend. Zij waren alleen in boeken over kooivogels te vinden. Deze holenbroeders komen goed aan hun trekken op Calorama.

In datzelfde licht moet ook de komst van de Boomklever en Holenduif als broedvogel worden gezien.

Tenslotte de stabiele soorten. Stabiël is maar betrekkelijk, want er kunnen zeker jaarlijks fluctuaties optreden. De aantallen Houtduiven, Winterkoningen, Hegge(n)mussen en Boomkruipers liggen op hetzelfde niveau in beide jaren. De broedplaats kan wel behoorlijk verschoven zijn. Zo broedde de Boomkruiper in 1967 in een muurspleet vlak achter het landhuis en nu helemaal aan de andere kant, ergens rond het koetshuis.

De broedvogeltelling in 2017 heeft veel meer waarde gekregen dan vooraf ingeschat. Dankzij de toestemming van de stichting om op alle tijden van de dag het landgoed te bezoeken en de unieke vondst van de telling in 1967 is Calorama voorgoed als witte vlek van de kaart verdwenen.

Grote Bonte Specht foto: Jan Hendriks

Jan Verwey en zijn studie van kievitengedrag

Jelle van Dijk

In het begin van de vorige eeuw zorgde Jan Verwey ervoor dat iedereen die ook maar iets 'aan vogels' deed, op de hoogte was van de broedvogelstand bij Noordwijk en ook wist welke vogels hier langs trokken. Door zijn artikelen in *De Levende Natuur* wisten velen van zijn activiteiten waarbij hij schooljongens uit Noordwijk aan Zee inschakelde. Nog bekender werd Jan Verwey toen hij in 1918 met een aantal vrienden het Trekstation Noordwijk aan Zee oprichtte. Rond 1925 was hij een van de bekendste ornithologen van ons land op het gebied van broedvogelverspreiding en vogeltrek. Dat hij ook zeer geïnteresseerd was in vogelgedrag is soms wat onderbelicht gebleven. Dat is opvallend, omdat zijn eerste pennenvrucht in *De Levende Natuur* handelde over het broedgedrag van de Grauwe Klauwier in het Hoogwakersbosje.

De belangstelling voor broedgedrag kreeg een nieuwe impuls toen hij na het afronden van zijn studie biologieleeraar in Middelharnis werd (1924-1925). Hij woonde in die tijd in een huis in Goedereede, waarbij hij vanuit de zolderkamer uitstekend zicht had op een nabijgelegen kolonie van broedende Blauwe Reigers. In het voorjaar was Jan daar dagelijks te vinden, waarbij hij nauwkeurig aantekeningen maakte van wat hij zag. Hoewel hij pas in 1930 hierover een lange verhandeling (120 pagina's in het Duits) publiceerde, ging hij al in de zomer van 1926 naar Kopenhagen om daar op het Internationale Ornithologische Congres een lezing over het broedgedrag van 'zijn' Blauwe Reigers te geven. Het werd geen succes. De plaatselijke krant "*De Noordwijker*" plaatste zelfs een artikel onder de kop: "Mislukte wetenschappelijke lezing". De voordracht van Jan was aan het eind van de dag gepland en de voorzitter had toegestaan dat de spreekbeurten van anderen enigszins waren uitgelopen. Toen Jan aan zijn verhaal wilde beginnen, kwam de voorzitter hem vertellen dat hij zijn

voordracht sterk moest inkorten, omdat alle deelnemers aan het congres op de thee bij een Deense hoogwaardigheidsbekleeder werden verwacht. Na deze mededeling ontstond er groot tumult in de zaal, wat leidde tot het annuleren van de lezing door de voorzitter. Toch bleef een aantal ornithologen achter in de zaal en kon Jan aan hen zijn verhaal over het paringsgedrag van Blauwe Reigers presenteren.

Na zijn korte lerarenloopbaan in Middelharnis keerde Jan Verwey terug naar Noordwijk. Hij kreeg een baan aan de Leidse universiteit. Deze baan bood hem de gelegenheid ook bij Noordwijk tijd aan gedragstudies te besteden. Voor het doen van waarnemingen aan broedende vogels trok hij zich terug in een schuilhutje in de Noordzijdepolder ter hoogte van Puikenduin. De soort waar hij zich op richtte was de Kievit. Hij beschreef nauwkeurig zaken als paarvorming, territoriumgedrag en copulatie. Evenals bij de Blauwe Reigers ontdekte Verwey dat ook bij de Kievit overspel en polygamie beslist niet uitzonderlijk waren. Een eerste indruk van zijn belevissen publiceerde hij in 1927 in *De Levende Natuur* onder de neutrale titel "Waarnemingen bij Noordwijk". In de inleiding van dat artikel waarschuwt hij de lezer dat het geen spannend en samenhangend verhaal zal worden: "... hier zijn alleen dagboek aantekeningen die hier en daar ongenietbaar en langdradig zijn, maar wel de verdienste hebben gedetailleerd te zijn." Even verder merkt hij op: "Vraagt men mij waarom ik de dwaasheid bega mijn bevindingen op deze wijze te presenteren, dan moet ik erkennen dat ik in stilte een heel klein beetje hoop heb dat deze manier van observeren navolging zal vinden."

Jan Verwey beseft dus wel degelijk dat zijn manier van observeren iets nieuws was als het ging om het vastleggen van het broedgedrag bij vogels. Hij was daarom zeker van plan zijn aantekeningen over het kievitengedrag in een samenhangend wetenschappelijk artikel te publiceren. Dat zou deze keer in het Engels gebeuren. Maar het omwerken van stapels aantekeningen naar een wetenschappelijk verantwoord artikel vergt veel tijd en inspanning. Toen Jan in 1927 een nieuwe baan kreeg bij het Instituut voor Onderzoek der Zee in Batavia, trokken heel andere zaken zijn aandacht. In 1931 keerde hij weliswaar terug naar ons land, maar zijn nieuwe functie als directeur van het Zoölogisch Station in Den Helder gaf hem weinig ruimte om ook intensief met kievitengedrag bezig te zijn. Wel deed hij af en toe aanvullende waarnemingen bij Den Helder en op Texel. In ieder geval dook het onvoltooide manuscript weer op na de Duitse inval in 1940. Het instituut in Den Helder moest worden ontruimd en Jan Verwey kreeg een werkkamer in het museum aan de Raamsteeg in Leiden aangeboden. Daar werd Luuk Tinbergen zijn assistent. Aan het manuscript werden nieuwe literatuurverwijzingen toegevoegd, waaronder een verwijzing naar het artikel van G.L. Rinkel over het broedgedrag van de Kievit, gepubliceerd in *Ardea* (1940). Mede door deze doctoraalscriptie beseftte

Kievieten foto: Jan Hendriks

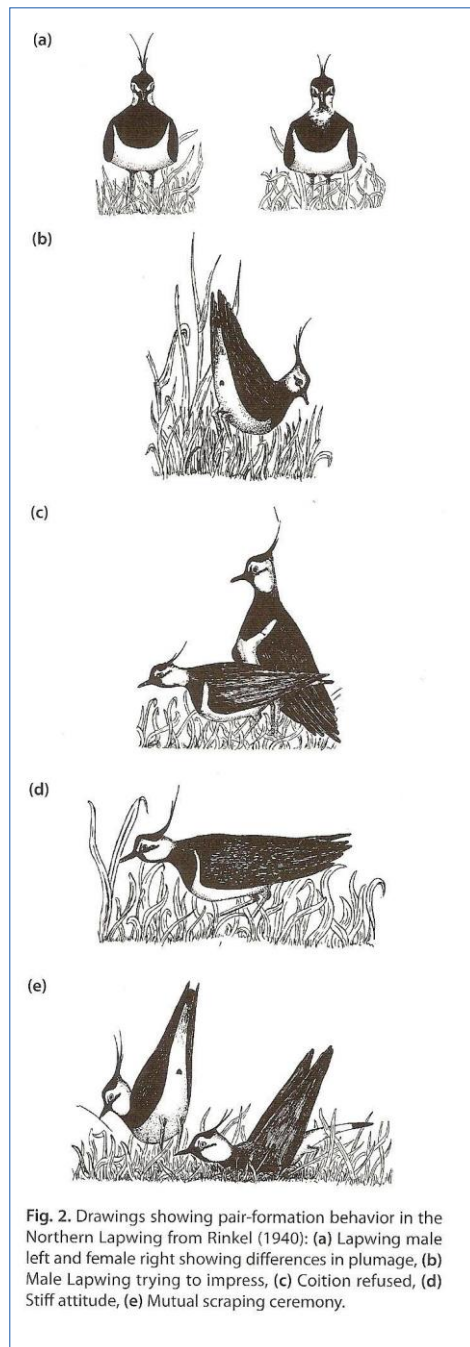
Verwey dat de bestudering van het vogelgedrag niet stil had gestaan sinds de tijd dat hij in het schuilhutje bij Puikenduin zat. Al eerder had hij opgemerkt dat het werk van Niko Tinbergen en Konrad Lorenz zijn kievitenstudie 'outdated' had gemaakt.

Zijn assistent in Leiden, Luuk Tinbergen, raakte vermoedelijk geïnspireerd door de fraaie tekeningen die Rinkel bij zijn artikel had geplaatst. Luuk Tinbergen was behalve een gedreven onderzoeker ook een begaafd tekenaar. Zie daarvoor zijn tekeningen in de klassiekers *Vogels in hun domein* (1943) en *Vogels onderweg* (1949). In ieder geval is er sprake van dat aan het onvoltooide manuscript tekeningen van Luuk Tinbergen werden toegevoegd.

Vermoedelijk is Verwey na de bevrijding af en toe nog wel met het manuscript bezig geweest. In ieder geval komt het onvoltooide manuscript met de tekeningen van Luuk Tinbergen na verloop van tijd terecht bij W.H. van Dobben. Of dat voor of na het overlijden van Verwey (1981) is gebeurd, is niet bekend. Jan Verwey kende Van Dobben heel goed als medewerker van het Vogeltrekstation Texel. Bij gebrek aan accommodatie op Texel kreeg Van Dobben een werkkamer in het instituut van Verwey in Den Helder aangeboden. Dit leidde tot een hechte vriendschap tussen hen.

Het duurt hierna tot 1996 voordat het manuscript van Verwey weer ter sprake komt. In dat jaar vraagt Theunis Piersma, bekend wadvogelonderzoeker, aan Gerhard Cadée, medewerker van het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) of hij het manuscript over de Kievit wil opsporen met het doel het geschikt te maken voor publicatie. Cadée zoekt hierna contact met de dan 88-jarige Van Dobben. Deze blijkt het onvoltooide (met de hand geschreven!) manuscript van Jan Verwey nog in zijn bezit te hebben, maar zonder de tekeningen van Luuk Tinbergen.

Pogingen om het manuscript op de 100ste geboortedag van Verwey (12 mei 1999) te presenteren, lopen op niets uit.

Illustratie uit het artikel van Rinkel

Als bekend wordt dat SOVON 2016 zal uitroepen tot Jaar van de Kievit, vat Cadée opnieuw het plan op dit onvoltooide manuscript te publiceren. Veel medewerking van het NIOZ krijgt hij niet want de Kievit is immers geen zeevogel. Toch lukt het om het omvangrijke manuscript uitgetypt te krijgen en geschikt te maken voor publicatie. Het Jaar van de Kievit is dan echter al weer voorbij. Maar in 2017 is het dan zo ver. In het blad *Wader Study* plaatst Cadée een artikel waarin hij meedeelt dat het stuk van Jan Verwey over de Kievit nu als pdf voor iedereen beschikbaar is.

Cadée heeft verder aan onderzoekers van nu gevraagd wat de betekenis is van wat Verwey over de Kievit heeft opgeschreven. Dat hun conclusie is dat alles wat Verwey in 1926 ontdekte, nu algemeen bekend is, zal niet verbazen. Wel wordt benadrukt dat het stuk van Jan Verwey wel van historische betekenis is. Evenals zijn studie over Blauwe Reigers geeft het stuk over de Kievit een belangrijke fase aan, waarin bestudering van vogelgedrag een wetenschappelijke benadering kreeg.

Het artikel over de waarnemingen bij Noordwijk is te vinden in *De Levende Natuur*. Oude jaargangen van dit tijdschrift zijn gratis in te zien via de website www.natuurtijdschriften.nl.

Het artikel van Rinkel is te downloaden via de website www.nou.nu. Ga naar "tijdschriften" en kies *Ardea* en vervolgens jaargang 1940. Het artikel van Cadée in *Wader Study* is snel te bereiken via www.waderstudygroup.org. Kies op de homepage voor "Publications" en ga dan naar *Wader Study 2017, volume 124, issue 1*. Het onvoltooide Engelstalige artikel is daar ook direct te vinden. Je kunt dat stuk van Verwey ook op je scherm krijgen met www.waderstudygroup.org/article/9294/ of gewoon via een zoekterm als: *jan verwey manuscript lapwing* op Google.

Literatuur

Cadée G.C. 2017. *Jan Verwey's unfinished manuscript on the breeding ecology of the Northern Lapwing Vanellus vanellus "Pair formation in the Lapwing, including its polygamy"*. *Wader Study 2017 - volume 124/ issue 1 - page 5-9*.

Rinkel G.L. 1940. *Waarnemingen over het gedrag van de Kievit (Vanellus vanellus L.) gedurende de broedtijd*. *Ardea 29: 108-147*.

Verwey J. 1927. *Waarnemingen bij Noordwijk*. *De Levende Natuur 32: 199-212 en 236-242*.

Verwey J. 1930. *Die Paarungsbiologie des Fischreihers*. *Zoöl. Jahrb. Allg. Zoöl. Physiol. 48: 1 - 120*.

Piet Broekhof

Ik ben niet iemand die zich de hele dag door zijn gevoel laat leiden, maar soms komt het voor dat ik word getroffen. Dat kan door van alles zijn. De laatste tijd vooral het aangezicht van mijn kleindochter. Maar soms ook door beeldende kunst, muziek en ga zo maar door. Ik zat De Katwijksche Post van vorige week door te nemen en toen gebeurde het ook. Het was een foto, afgedrukt bij een artikel over het eerste Katwijks Zee-evenement, een evenement georganiseerd door de strandgroep van IVN-Leiden. IVN staat voor Instituut Voor Natuureducatie. Eerst denk je wat een mooie foto. Dan ga je goed kijken en gaat er een wereld open.

De activiteiten die daar georganiseerd werden, zoals het bekijken van kleine scholletjes, tongetjes en scharretjes, garnalen vissen met een schepnet en zo voort. De compositie van de foto was in mijn ogen perfect. Met op de voorgrond een zestal kinderen van klein naar groot, allemaal met hun rug naar de lens en hun hoofd naar beneden vol aandacht voor hun schepnet.

Dan een roodharige jonge vrouw die er 'en profil' op staat en op de kinderen let, als enige enigszins herkenbaar.

Op enige afstand staat op de vloedlijn een meisje, gekleed in een jurkje, dat haar armen optilt, omdat er een klein golfje onder haar doorgaat, even vertederend als zinloos omdat je armen toch niet nat worden, een meter boven het water. Op dezelfde afstand van de van de fotograaf, op het natte zand, staat een meisje in een al even karakteristieke houding naar beneden te kijken. Licht door de knieën, en met het hoofd, gebogen kijkt ze naar het onderwerp van haar interesse. Voor ons een vraag en voor haar een weet. Verder op foto komen twee mannen ons tegemoet, een kind loopt de zee uit en een ander erin. Een jongetje of meisje met bal. De bal is even nietig als significant. En nog een mogelijk stel, waarvan de man de zakken in de zakken van zijn lange broek heeft.

Waarvoor ik geraakt wordt, weet ik niet. Door herinneringen aan vroeger, de mooie compositie of de gewone mensen die er op staan. Misschien de reflectie van het licht op het natte zand, dat zorgt voor schaduwen onder vrijwel alle personen. Maar ik ga wel de fotograaf melden dat ik dit een hele mooie foto vind.

Johan Hamert

Geslaagd eerste Zee-evenement in Katwijk 29 juli 2017

Het bezoekersaantal op het Zee-evenement in Katwijk overtrof de stoutste verwachtingen van de organisatoren: **de Strandgroep van IVN regio Leiden**. Het Evenement trok in 3 uur tijd naar schatting 500-800 bezoekers, zowel mensen uit de regio als toeristen. Er was dan ook genoeg te doen, zowel voor kinderen als voor volwassenen: Er werden 3 excursies gegeven, waaronder een excursie met een sleepnet. Degenen die meededen met het "Rozerspel" vergeten vast nooit meer hoe een rozer eruitziet, en hoe de Nederlandse naam voor deze schelp is. Tijdens de kindere excursie werden er enthousiast "strandtuintjes" gemaakt. Kinderen konden naar hartenlust met een garnalennetje in zee vissen. Tijdens de puzzeltocht langs de kramen ontdekten de kinderen dat schelpen, net als bomen, jaarringen hebben, en waarom een platvis zulke "scheve" ogen heeft. Bij een kraam met aquaria konden mensen levende baby-platvisjes en levende weekdieren bekijken, zoals de Amerikaanse zwaardschede die zich probeerde in te graven in zand of de alikruikjes, die het aquarium uit probeerden te kruipen. Voor de kraam met vissen was veel belangstelling, zo vaak krijg je niet de kans om te voelen waarom de huid van een haai vroeger als schuurpapier werd gebruikt. Of te zien en voelen waar de Stekelrog zijn naam aan te danken heeft. Ook de eikapsels die je op het strand kunt vinden van stekelrog en hondshaai konden bekeken worden. Bij de kraam van Naturalis vertelden 2 enthousiaste medewerkers over alle bijzondere vondsten uit zee, van mammoetkies tot balein van een walvis. Het Katwijkse Natuurcentrum was deze dag te klein voor alle volwassenen en kinderen die de naam van een schelp wilden opzoeken, de interessante vaste tentoonstelling bekijken of met schelpen knutselen. Velen verlieten met een zelfgemaakt schelpenschilderij, schelpenkoord of schelpenarmband het Natuurcentrum!

Eén van de foto's uit het fotoverslag, wat ingestuurd was naar alle kranten in de regio, werd uitgebreid gepubliceerd in een aantal Katwijkse weekbladen.

En donderdag, 10 augustus, stond in **de Katwijksche Post** een column, die een ode brengt aan onderstaande foto van Piet Broekhof.

Ellen van der Niet

foto: Piet Broekhof

Waddenweekend 2017, Schiermonnikoog

Ruurd Eisenga

Het jaarlijkse weekend naar de Wadden begin september bracht ons naar Schiermonnikoog. Met 33 deelnemers werd de reis aangevangen. Het weer was ons niet heel goed gezind tijdens de bootreis, toch waagde een aantal van de deelnemers zich op het dek en zagen Hollandse, of eigenlijke Friese, luchten boven het wad. Op wat Grote Sterns, Visdieven en een enkele Zeehond na was er niet heel veel te beleven.

De fietstocht richting de accommodatie was een race tegen de naderende buien; de staart van de groep kon deze helaas niet ontlopen.

Nadat iedereen kwartier had gemaakt werden plannen voor de volgende ochtend gesmeed.

Na het ontbijt werd koers gezet richting Kobbeduinen. De eerste stop was uiteraard de Kooiplas, die over het algemeen niet heel druk bezocht wordt door vogels, maar waar ook wel eens heel onverwachte soorten gespot kunnen worden. Vandaag was het niet zo'n dag. Alleen de mensen die voorop liepen, zagen een flits van een IJsvogel met karakteristieke 'piep'. Hierna werd koers gezet naar de Kobbeduinen. Inmiddels was het gaan miezeren, geen ideale omstandigheden dus. Rondom de vuurbaak werden telescopen uitgesteld om maar niets te hoeven missen van wat langs zou komen. Grote aantallen vogels werden niet gezien, maar wel een diversiteit aan soorten.

Groenpootruiters vlogen over en in de verte werd een grote rover waargenomen, zittend op een paal. De discussie, die ontstond over wat het precies zou kunnen zijn, riep herinneringen op aan de vorige editie Schiermonnikoog. Nu werd gesproken over mogelijke Visarend. Helaas

weigerde de vogel zich vliëgend te laten zien, waardoor de waarneming niet in de boeken kon worden bijgeschreven. Na de Kobbeduinen was het plan om bij het wad het opkomende tij bij de veerhaven af te wachten. Op weg ernaartoe werden we echter overvallen door een enorme regenbui. Gelukkig was de accommodatie dichtbij en konden we ons plan aanpassen. Na omgekleed, opgedroogd en geluncht te hebben klaarde het weer plotseling op. Het dagprogramma werd voortgezet met een tocht langs de waddendijk richting de Westerplas. De struiken in de Westerplas werden goed bevolkt door grote aantallen kleine Zilverreigers (die met die groene voeten) en Lepelaars. Op de plas werden veel soorten eenden waargenomen, waarbij een flink aantal Tafeleenden (een afnemende soort) het meest in het oog sprong. Boven het water waren Boerenzwaluw en Huiszwaluw actief aan het jagen, een Havik denderde in de verte over de plas. Hierna werd de tocht hervat richting Groene Strand. Mede door wat waarnemingen onderweg, onder meer van Oeverzwaluw, viel de groep uit elkaar, waardoor een deel van de groep wat eerder op een terras in het duin aankwam dan het andere deel. Hier werd, heerlijk in het zonnetje gezeten, de dag afgesloten.

Terug in ons onderkomen De Kooiplaats werd de traditionele macaronimaaltijd gemaakt en buiten de tafel gedekt. Dat niets veranderlijker is dan het weer op de wadden bleek al snel, toen we naar binnen moesten vluchten voor opnieuw een forse bui.

Die avond werd de ook traditionele waddenquiz gepresenteerd door de winnaars van het jaar ervoor. Het was een leuke interessante en vlot gepresenteerde quiz waarbij de twee geluids rondes opvielen. De ronde met

twee door elkaar gespeelde vogelgeluiden bleek zeker niet eenvoudig. Als afsluiting werd de gemaakte kunst per groep gepresenteerd. De groep die de veranderlijkheid van het wad en de invloed van de mens op de natuur presenteerde als een levende documentaire won deze ronde en daarmee ook deze editie van de quiz. Uiteraard zorgde dit voor voldoende reden om na te praten; het bleef nog lang onrustig op Schiermonnikoog!

De volgende ochtend stond iedereen al vroeg paraat. Voor vertrek werd met acrobatische toeren een jonge Huiszwaluw door Wim Kuijper en Sam van der Meij terug gestopt in het nest waar het uit was gevallen. Plan was om via de waddendijk het opkomende tij te aanschouwen.

Door de forse wind, pal op de dijk, bleek dat we eigenlijk te laat arriveerden; het water stond al bijna tegen de basaltblokken. Onder de dijk langs werd koers gezet naar jachthaven en Westerplas. Een pas gemaaid weiland leverde mooie plaatjes op van honderden Goudplevieren, die rustten in de luwte.

De jachthaven leverde behalve een klapband voor één van de deelnemers niet heel veel aanvullende soorten op. De tientallen Steenlopers, rustend op de steigers, was overigens wel een erg mooi gezicht. De groep ging hierna in subgroepjes verder het eiland over. Er werd gestopt bij de Westerplas, waar Gierzwaluwen overkwamen,

koffiegedronken in het dorp, waarna de achtertuintjes door een klein groepje werden afgespeurd naar mogelijke Vliegenvangers en ander klein spul. Behalve een Zwarte Roodstaart werd hier niets uitzonderlijks waargenomen. Vanaf zendbunker Wassermann werd gespeurd naar vogels. Opnieuw werden Oeverzwaluwen gezien alsmede een flink aantal Buizerds. De tocht door het duin leverde op de valreep nog een mooie Boomvalk op. Bij het hekje rond de accommodatie was nog een Paapje druk aan het foerageren.

Al met al kunnen we opnieuw terugkijken op een geslaagd waddenweekend, waarbij 88 soorten werden geteld. Komend jaar gaat het waddenweekend naar Vlieland. Omdat 't West End omgebouwd gaat worden tot appartementen is een nieuwe accommodatie gezocht. Het betreft hierdoor een ander weekend dan gebruikelijk. Het waddenweekend 2018 is van 5 oktober tot 7 oktober. Wilt u ook eens mee, let dan op de strandloper en op de website voor meer informatie.

Foto's: George Hageman

Jeugd-inloopmiddag: Workshop “Schelpen”

Liesbeth van der Velden

Op 30 september was deze inloopmiddag. Er waren 17 kinderen en 6 volwassenen, één was al bekend met ons centrum, andere mensen waren nieuw. Mensen kwamen via de krant of via face-book. Er waren 4 tafels: een werktafel, een “voorraad” tafel, een tekentafel en een spelletjes/ smartscope-tafel. 1 werktafel was te weinig, uiteindelijk werd er aan 3 tafels geknutseld. Het uitzoeken van de schelpen ging met veel zorg, ze werden op een schoteltje gelegd, waarna het opplakken begon: op schilderdoekjes, fotolijstjes of gewoon op papier. Andere kinderen begonnen eerst met

schilderen. Later werd er soms nog zand over gestrooid. Er werd met veel aandacht gewerkt. Ook was er veel interesse in de Smartscopes. Dit zijn kastjes waarop je een smartphone legt met de camera-stand aan, als je er dan een veer of kleine schelp of i.d. onder legt, wordt dit uitvergroot en kan je er ook een foto van nemen. Er lagen ook tekenvellen met de Noordzeeschelpen die ingekleurd konden worden. Het was een gezellige drukte en ieder kind ging trots met het zelfgemaakte werk naar huis. Aan het eind hebben alle kinderen nog een Noordzeeschelpen-tekenvel meegekregen. Er kwam ook nog iemand schelpen brengen.

Al met al was het een heel geslaagde middag.

Foto's Ton Janse

De Aard van het beestje, Herfstnatuurspel 2017

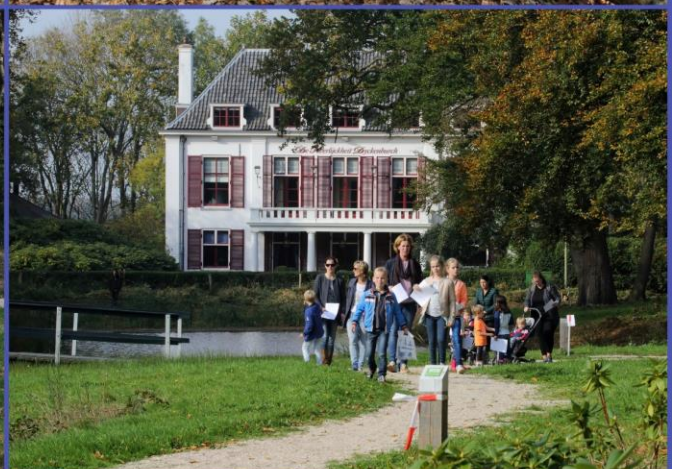
Liesbeth van der Velden en Annet de Willigen

Volgens de Jubileum- Strandloper van 2016 wordt het Herfstnatuurspel in het Leeuwenhorstbos al sinds 1977 georganiseerd. Dat maakt dat het dit keer dus de 41ste keer was! Zelfs een aantal vragen uit die tijd zijn nog het zelfde gebleven, waaruit blijkt dat natuur dus nooit ouderwets wordt. Ook dit jaar was het weer een groot succes, mede dankzij de medewerking van het Zuid-Hollands Landschap en de financiële steun van het Baalbergenfonds.

De Educatieve Werkgroep legt in januari al de datum vast bij het Zuid Hollands Landschap, want er worden tegenwoordig steeds meer activiteiten in Leeuwenhorst georganiseerd en wij willen graag vasthouden aan de beroemde woensdagmiddag in de Herfstvakantie. In de weken voorafgaand aan het spel wordt de route uitgezet, vragen nagelopen, materiaal verzameld en aangepast, opdracht- en antwoordformulieren gemaakt en geprint. De benodigde vrijwilligers opgetrommeld, wat eigenlijk niet lastig is, want wie wil er nou niet meewerken aan een succesvolle speurtocht in het bos! Op de dag zelf zijn de eerste vrijwilligers al om 9 uur actief. Hekken moeten worden geopend, toiletgebouw op orde gemaakt, parkeerbordjes opgehangen en uiteraard de speurtocht uitgezet. Dan blijft er nog net tijd over voor een boterham en om 12.30 uur komen de andere vrijwilligers. Dit jaar was er een ploeg van 20 enthousiastelingen. De eerste deelnemers stonden al ruim voor 13 uur te trappelen van ongeduld. Wat dit keer opviel was, dat veel mensen voor de eerste keer deelnamen aan ons Herfstnatuurspel; er waren zelfs mensen uit Rotterdam. Zij waren via [internet/dagje.uit.nl/Zuid-Hollands Landschap bij ons](http://internet/dagje.uit.nl/Zuid-Hollands_Landschap_bij_ons)

terecht gekomen. In totaal waren er 250 kinderen en 180 volwassenen, die deelnamen aan de speurtocht met als onderwerp “De aard van het beestje”. Want niet alleen ieder mens heeft zijn eigen-aardigheden, maar ook zeker ieder dier en daar waren de vragen op afgestemd. Welke vogel roept zijn eigen naam? In welk deel van de boom woont de eekhoorn, specht en uil? Welk dier gebruikt deze bijzondere nestkast? De deelnemers moesten ook fysiek aan de slag door te rennen als een haas, springen als een kikker en zijwaarts lopen als een krab. Maar ook ervaren hoe moeilijk het is om met een priem een gat in een oude boomstam te maken. Toch wel knap van die specht! Aan het einde van de speurtocht konden de verzamelde letters, die men bij elke opdracht kreeg, worden omgezet in de slagzin “Zo is de manier van plant en dier”. Bij de kraam van de natuurvereniging kreeg iedereen de juiste antwoorden op een kaartje mee en een heerlijke appel. Want zo’n middag door het bos rennen kost best veel energie, maar natuurbeleving geeft ook energie! De organisatoren en vrijwilligers konden wederom terugzien op een zeer geslaagde middag met prachtig weer! Onder het genot van een hapje en een drankje werd de dag afgesloten. Alle opdrachten in het bos opgeruimd, de tent en stoeltjes weer ingeklapt en alle overige materialen ingeladen in een grote auto. Hekken, keet en toiletgebouw weer op slot en sleutels terug naar de boswachter. Alles in het natuurcentrum weer uitgeladen en voldaan huiswaarts. De volgende dag ging er een ploegje van 3 vrijwilligers alle gebruikte materialen sorteren en netjes opbergen. Want ja ... volgend jaar is er natuurlijk weer een Herfstnatuurspel! Foto's: Piet Broekhof

Jeugdnatuurclub Paddenstoelenexcursie

Zaterdagochtend 28 oktober om 10 uur vertrok een kleine groep kinderen met begeleidster Annet de Willigen en paddenstoelenkenner Arie Dwarswaard naar het Nieuw Leeuwenhorstbos te Noordwijkerhout. Iedereen verheugde zich er al op om op pad te gaan naar de paddenstoelen. Het was erg fris, maar als je begon te bewegen, kreeg je het al gauw warm.

Hoe verder je in het bos liep, hoe meer paddenstoelen je zag. Iedereen hielp goed mee, en Arie vertelde leuke en interessante informatie. Niet alleen over paddenstoelen, maar ook over verschillende soorten schimmels op takken. Bijvoorbeeld: dat er in Nederland zo'n 5300 soorten paddenstoelen zijn en dat alle paddenstoelen schimmels zijn. Eén van de grappigste paddenstoelennamen vonden we: Eekhoortjesbrood. De Trilzwam zagen we ook, de Trilzwam is heel hard als het warm is maar hij is een soort pudding als het vochtig is.

De Aardappelbovist was één van mijn favoriet, ik mocht hem ook opensnijden. Als je erin keek zag je groen prut, dat heet een spoor. Iedere paddenstoel heeft wel een spoor, ook al ziet het er niet altijd even fris uit. Als je naar de buitenkant keek leek het wel een kleine aardappel met kleine paarse kopjes erop.

We zagen er echt ontzettend veel, en een lekker koekje kregen we ook nog. Uiteindelijk hebben we een vierkant gelopen en op het einde kregen we een paddenstoelenkaart met allerlei verschillende soorten paddenstoelen erop.

We hebben er ontzettend van genoten. Want in de buitenlucht bezig zijn is toch wel het allerfijnste. Omdat je dan lekker bewogen hebt en je wordt er dan vrolijk van en je leert een hoop.

Dit zijn nog een aantal paddenstoelen die we zagen:

1. Trilzwam
2. Geelwitte Russula
3. Berkenzwam
4. Aardappelbovist
5. Oesterzwam

Babs, Bènoe en Boas van der Ploeg.
(12, 10 en 7 jaar)

Foto's: Annet de Willigen

Spektakel op zee

Hein Verkade

Het is een beetje tussendoorweer op dinsdag 10 oktober. Je twijfelt of het zin heeft om zeetrek te gaan kijken. Maar ja je bent nieuwgierig en besluit toch te gaan. De wind is meer zuidwest dan gedacht, dus de verwachtingen worden bijgesteld. Het vermoeden klopt. Dan gaat je blik al gauw richting een volgwolk van meeuwen achter een viskotter. De UK71 vaart vlak achter de branding in noordelijke richting. Aan boord wordt druk gewerkt. De volgwolk bestaat voornamelijk uit Kleine Mantelmeeuwen waarvan veel vogels in onvolwassen kled. Maar er zitten ook wel wat Grote Mantelmeeuwen en een enkele Stormmeeuw tussen. Er vliegt een volwassen Jan van Gent het beeld binnen. Altijd mooi als hij zo dichtbij langs glijdt. Na een korte inspectie tussen de meeuwen houdt hij het voor gezien en vervolgt zijn route.

De boot verdwijnt en er zwelt een stroom meeuwen aan die naar het zuiden vliegen. Daar komt de volgende kotter, de UK271. Er ploffen Aalscholvers tussen de meeuwen in zee. Zij zijn inmiddels een vertrouwd beeld geworden achter de boten. Een groepje Middelste Zaagbekken en een twintigtal Rotganzen vliegen door mijn beeld richting zuid. Er is dus toch een beetje trek.

Dan verschijnt er een Grote Jager in de wolk. De vogel heeft een warmbruine tint en zal dus wel onvolwassen zijn. In vergelijking met deze zware en robuuste vogel krijgen de meeuwen iets elegants over zich. De jager gaat wat achter de meeuwen aan maar die trekken zich weinig van hem aan. Op een gegeven moment is hij het zat en laat zich gelden. Hij duikt bovenop een nietsvermoedende

Mantelmeeuw en er ontstaat een gevecht. De jager zorgt dat hij steeds boven de meeuw blijft en probeert hem onder water te drukken. Hij is er kennelijk op uit hem te verzuipen.

De boot met de rest van de meeuwen is uit beeld verdwenen. Gelukkig blijkt er weinig stroming te zijn waardoor de vechtersbazen voor de hut blijven hangen. Langzamerhand krijgt de jager de meeuw onder controle. Er verschijnt een tweede Grote Jager. Hij strijkt een paar meter verder neer en doet verder niets. Steeds vaker steken de uitgestrekte poten van de meeuw naar boven terwijl het aantal klappen van zijn vleugels afneemt. Dan begint de jager de buik van de meeuw open te hakken en trekt de ingewanden naar buiten. Dit maakt de tweede jager duidelijk hongerig en hij zwemt ernaartoe. Op een gegeven moment durft hij het aan en duikt ook op de meeuw. Er breekt een gevecht uit, waarbij de grote witte vleugelspiegels prachtig oplichten. Een paar Grote Mantelmeeuwen komen op het tumult af en mengen zich in het gevecht. Wat een spektakel! Uiteindelijk komt een van de jagers als winnaar uit de bus en sloopt de meeuw verder. De tweede zit weer op gepaste afstand. Inmiddels is de UK 271 gekeerd en vaart vlak langs de vogels. De volgwolk trekt zich niets aan van het vreetfestijn. Zij zijn druk bezig zelf iets eetbaars te bemachtigen. Heel langzaam verdwijnen de jagers uit beeld achter het helmgras. Dan maar de hut uit om het verder te volgen. Er blijkt toch een stevig windje te staan en het lukt maar moeilijk de telescoop stil te houden. Een goed moment om te stoppen. Ik had tenslotte al een half uur van deze voorstelling mogen genieten.

Grote Jager foto: René van Rossum

Broedvogelinventarisatie 2017 in het Overbosch, Voorhout

Ineke Laroo, Ineke van Dijk & Kees Schilder

Voor het vijfde achtereenvolgende jaar hebben we in het voorjaar de aanwezige broedvogels in het Overbosch in Voorhout geïnventariseerd.

Het Overbosch is een restant van een landgoedbos van ongeveer 2,5 hectare, dat in de 19e eeuw is aangelegd in de Romantische Engelse landschapstijl. Het ligt als een driehoek tussen de drukke Leidse Vaart en de Rijnsburgerweg bij Voorhout. Het is het enige stukje bos dat er is in Voorhout. Er zijn veel mooie oude bomen, vooral beuken, zomereiken en witte paardenkastanjes, slingerende paden en een vijver. Helaas heeft de hoogste boom van het bos, de Moerascypres, de twee zware stormen in de herfst niet overleefd.

De Provincie Zuid-Holland is sinds begin 2016 bezig een grote rotonde aan te leggen boven de Nagelbrug over de Haarlemmertrekvaart. Een aantal bomen in de noordwestelijke hoek van het bos moest hiervoor wijken. Ook hebben de werkzaamheden in 2016 en 2017 geluidsoverlast veroorzaakt in het bos. Hieronder vindt u het overzicht van de tellingen in 2017 en de vier jaar die daaraan voorafgingen.

Soort	2013	2014	2015	2016	2017	
Nijlgans	1	1	1	1	1	-
Wilde eend	2	2	2	1	1	-
Buizerd	-	1	-	-	-	-
Boomvalk	1	-	-	-	-	-
Waterhoen	1	1	1	1	-	-
Houtduif	2	4	6	4	6	+2
Holenduif	1	1	1	2	1	-1
Turkse tortel	-	1	-	-	-	-
Grote bonte specht	1	1	1	1	1	-
Groene specht	1	1	1	-	-	-
Halsbandparkiet	2	4	2	3	4	+1
Winterkoning	6	8	6	8	8	-
Vink	1	2	2	4	2	-2
Roodborst	5	3	5	5	4	-1
Heggemus	-	1	1	-	-	-
Merel	6	5	6	6	8	+2
Zanglijster	1	1	1	1	1	-
Zwartkop	1	3	2	2	3	+1
Tjiftjaf	3	4	4	4	4	-
Koolmees	10	9	10	11	7	-4
Pimpelmees	9	9	8	9	6	-3
Boomkruiper	3	3	2	3	2	-1
Gaai	-	1	1	1	-	-
Kauw	8	8	10	9	8	-1
Zwarte kraai	1	1	1	-	1	+1
Aantal broedparen	66	75	74	76	68	-8
Aantal soorten	21	24	22	19	18	-1

De meest voorkomende broedvogels in 2017 waren de Winterkoning, Merel en Kauw. Maar het aantal broedparen is wel gedaald. Opvallend is vooral de forse achteruitgang van het aantal broedende Koolmezen en Pimpelmezen. Zij broedden in voorgaande jaren in de bomen die zijn gekapt in 2016. De Merels, die vaak op de bodem op zoek zijn naar wormen of vanuit een boom hun donkere gezang laten horen, deden het dit jaar wel goed. Net als de Winterkoningen profiteren ze van

de goed ontwikkelde onderbegroeiing in het bos. De Kauwen zijn holenbroeders die graag in nestkastjes broeden. Misschien dat we hun aantal wat te laag hebben ingeschat. Het zijn echte groepsvogels die overal zijn te vinden en het bos graag gebruiken als overnachtingsplaats. De Houtduiven trokken zich weinig aan van de herrie en drukte bij de Nagelbrug. Maar het kan zijn dat we de Houtduiven iets te hoog hebben ingeschat omdat deze vogels het bos ook als rustplek gebruiken. De Zwartkop en Tjiftjaf, de echte trekvogels, waren stabiel. De Grote Bonte Specht hebben we met jong zien vliegen, en zijn roffel hebben we regelmatig gehoord. De gestage opmars van de Halsbandparkiet zette zich dit jaar door. Maar van de schuwe Holenduif, met zijn kenmerkende lage roep, troffen we nog maar één broedpaar aan. Het aantal broedende vinken liep terug, en het schuwe Waterhoentje liet zich dit jaar niet meer zien.

We moeten helaas concluderen dat 2017 geen topjaar was voor de broedvogels in het Overbosch. Het aantal broedparen nam aanzienlijk af in vergelijking met de drie jaren daarvoor. Vooral in het deel van het bos nabij de Nagelbrug, links van de ingang, was het stiller dan in voorgaande jaren. De gestage afname van de soortenrijkdom, die begon in 2015, zette ook dit jaar door. Kortom, de werkzaamheden aan de rotonde hebben de broedvogels in het Overbosch geen goed gedaan. Hopelijk is dit tijdelijk. De rotonde is bijna klaar. Ter compensatie voor het verlies van een aantal bomen zullen in de komende winter nieuwe bomen en struiken worden geplant, naast nog een aantal andere verbeteringen in het bos. We hopen dat het Overbosch daarmee weer aantrekkelijker wordt als broedplek voor de vogels die het dit jaar moeilijk hebben gehad.

We hebben in de periode van 17 maart –1 juni 7 keer geteld: 7 keer in de vroege ochtend en een keer in de avondschemering om de bosuil te spotten. Helaas heeft deze zich niet laten horen of zien.

Datum	Tijdstip	Temperatuur	Weersomstandigheden
17 maart	6.30-7.30	8 ^o	Geen wind en bewolkt
26 maart	6.30-7.30	4 ^o	Zwakke wind en helder
7 april	6.30-7.45	8 ^o	Zwakke wind en helder
23 april	6.00-7.00	6 ^o	Zwakke wind, licht bewolkt
9 mei	6.00-7.00	8 ^o	Zwakke wind en licht bewolkt
21 mei	6.00-7.00	9 ^o	Zwakke wind en half bewolkt
1 juni	5.30- 6.30	9 ^o	Zwakke wind en helder

Merel met jong foto: Jan Hendriks

Inventariseren van broedvogels

Wie doet er mee?

Een groep van onze leden is actief met het inventariseren van broedvogels en zet hiermee een lange traditie voort. De eerste inventarisaties zijn al uitgevoerd in het begin van de zeventiger jaren. Het werk voor de Amsterdamse Waterleidingduinen begon in 1978 en heeft zich tot heden jaarlijks voortgezet. De daarmee ontstane onderzoeksresultaten zijn van groot belang voor landelijk en regionaal onderzoek. Met name voor de percelen in de Amsterdamse Waterleidingduinen en omgeving kunnen we versterking van onze teams gebruiken. Het inventariseren gaat volgens de regels die door SOVON zijn opgesteld en staan bekend als het Broedvogel Monitoring Project, afgekort BMP. Een geselecteerd gebied wordt in het voorjaar, van ongeveer half maart tot eind juni, regelmatig bezocht. Het gaat om ca. 8 tot 12 bezoeken per seizoen die vroeg in de morgen beginnen en per bezoek 3 tot 4 uur duren. Er is vooral kennis vereist van de in de duinen voorkomende vogelzang want verreweg de meeste waarnemingen worden op zang gedaan. We streven naar teams van 2 tot 3 personen. De invoer en de verwerking van de waarnemingen kan geheel automatisch met behulp van een geschikte (Android) tablet of telefoon worden gedaan (er is helaas nog geen software beschikbaar voor Apple apparaten). De inventarisatie kan ook met behulp van z.g. veldkaarten worden uitgevoerd die later via een computer worden ingevoerd. Naast het invoeren komt de BMP groep 1 tot 2 keer jaarlijks bij elkaar om ervaringen uit te wisselen. Het inventariseren van een eigen perceel is een boeiende bezigheid. Men is actief bezig met vogelwaarnemingen, het helpt de vogelkennis te verdiepen en men krijgt een sterke binding met het terrein. Mocht je twijfelen aan je kennis van de vogelzang maar ben je wel geïnteresseerd om je daar verder in te bekwamen dan bestaan er mogelijkheden om je bij een bestaand team of ervaren waarnemer aan te sluiten. Afhankelijk van de belangstelling zullen we in februari 2018 een cursus organiseren. Meer informatie is te vinden op www.sovon.nl Mocht je interesse hebben dan kan je met ondergetekende contact opnemen.

Leo Schaap

Email: lhjschaap@gmail.com Tel: 06 53 62 66 63

Inventariseerders aan het werk in de AWD foto: George Hageman

Stichting Duinbehoud zoekt

DUINCONSULENT

(Vrijwilliger)

De Stichting Duinbehoud is een onafhankelijke landelijke organisatie voor de bescherming van de duinen. Zij komt op voor de natuurbelangen langs de Nederlandse kust en voor de belangen van mensen die van deze natuur willen genieten. Door het voeren van acties, overleg en juridische procedures probeert Duinbehoud de natuur langs de kust te versterken. Zij stuurt regelmatig adviezen naar de overheid en naar beheerders om de natuur beter te beschermen of om nieuwe natuurgebieden in te richten.

Stichting Duinbehoud verbindt een netwerk van actieve vrijwilligers, die elk in eerste instantie op lokaal niveau actief zijn. Het streven is om in elke plaats aan de Nederlandse kust een duinconsulent te hebben, die voor Duinbehoud alle ontwikkelingen in het gebied bijhoudt. De informatie die belangrijk is, wordt gedeeld met de kantoormedewerkers van Duinbehoud. In overleg met de consulent wordt gezocht naar oplossingen en compromissen of wordt besproken op welke wijze een bepaalde ontwikkeling kan worden gestimuleerd of tegengegaan.

Voor de regio Noordwijk/Coepelduinen zoekt men een vrijwilliger ter ondersteuning van de twee huidige consulenten.

Heeft u interesse of wilt u meer informatie: stuur een e-mail naar stichting@duinbehoud.nl

Coepelduinen Noordwijk foto: George Hageman

Waarnemingen juli, augustus, september 2017

Waarnemingen zijn overgenomen van www.waarneming.nl. Hier is een volledig overzicht te vinden van de vogels die deze maanden in ons waarnemingsgebied zijn waargenomen.

Usutu virus bedreigt Merels

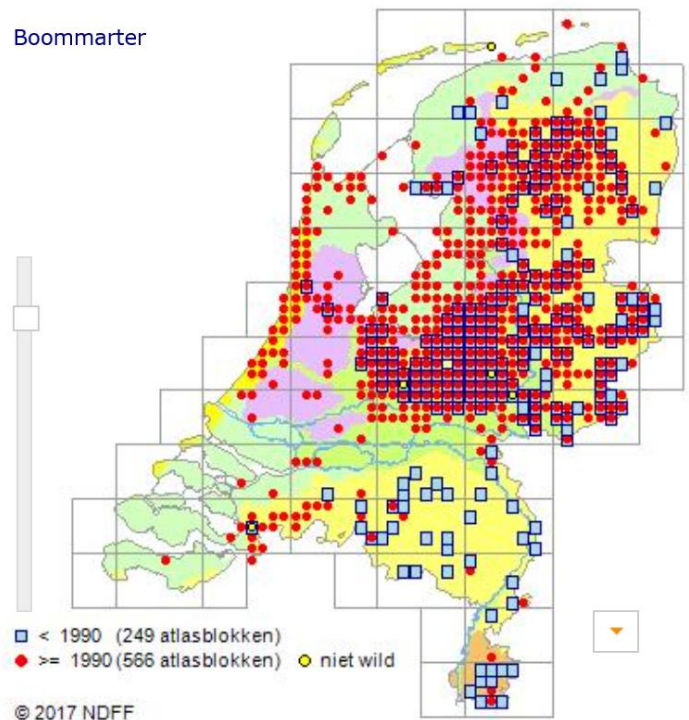
Vanaf de zomer van 2016 zijn er alarmerende berichten over sterfte van Merels. Oorzaak is het Usutu virus, waar Merels heel gevoelig voor blijken te zijn. Dit is een virus dat oorspronkelijk uit Afrika komt en in 2011 vermoedelijk met trekvogels in Europa terecht is gekomen. Het dook eerst op in Oostenrijk en verspreidde zich vervolgens naar Duitsland. Daar richtte het in 2012 een ware slachting aan. In sommige steden verdween de Merel zelfs helemaal uit tuinen en parken. Het virus dat door muggen wordt overgebracht, waart nog steeds door Europa. Het bereikte vorig jaar het oosten van ons land. In augustus en september dit jaar lijkt het zich ook uitgebreid te hebben naar het westen van het land en ons waarnemingsgebied. Ondanks dat het virus in onze omgeving nog niet met zekerheid is vastgesteld, lijkt er wel meer sterfte te zijn. Het valt bij zo'n gewone vogel niet zo snel op, maar dan opeens lijken ze verdwenen uit het groen in het dorp. Op zich is dat in augustus niet vreemd, want de vogels zijn dan in de rui en zorgen dat ze niet erg opvallen. Vanaf september worden de aanwezige vogels weer zichtbaarder en beginnen de vogels uit noordelijke en oostelijke gebieden ons land binnen te stromen. Of er door het Usutu virus echt minder Merels zijn, kun je eigenlijk alleen vaststellen met tellingen. Ons eigen waarnemingenarchief blijkt niet veel houvast te bieden. Bij losse waarnemingen hangt het heel erg af van de waarnemer: geeft die gewone soorten wel of niet door. Er zijn zelfs meer Merels gemeld dan in voorgaande jaren in augustus en september. De aandacht voor het virus is hier waarschijnlijk de oorzaak van. De jaarrond tuinvogeltelling blijkt wel een goede bron. Was er bij de uitbraak vorig jaar nog geen afname te zien, dit jaar is het gemiddelde aantal per tuin 30% lager dan normaal. Belangrijk dus om mee te doen met dit soort tellingen! Wil je meedoen kijk dan op www.tuintelling.nl.

Marters in de regio

Hugh Jansman van de Universiteit van Wageningen deed een aantal jaar geleden, toen hij bij ons een lezing hield, een bijzondere uitspraak: als je een Boommarter als verkeersslachtoffer vindt, dan is dat een goed teken want dan zitten ze er tenminste. Van de Boommarters in Nederland sneuvelt jaarlijks een aanzienlijk deel op de wegen. De kans dat je een Boommarter levend ziet is klein, want ze zwerven door een groot gebied en leven verborgen. Het is dan ook niet verbazend dat van alle Boommarters in www.waarneming.nl, sinds 2000 30% is ingevoerd als verkeersslachtoffer of dood. In ons waarnemingsgebied zien we hetzelfde percentage. Gelukkig maak je desondanks tegenwoordig zeker een kans om in de bossen in de binnenduinstrand en de landgoederen het pad van een Boommarter te kruisen. De eerste tekenen van vestiging in ons waarnemingsgebied was de waarneming van een levende marter in de AWD in 2006. Daarop volgde in 2008 een verkeersslachtoffer op de N206, de weg des doods voor Boommarters in ons gebied. Vanaf 2009 zijn er elk jaar wel enkele waarnemingen. Op het kaartje van Nederland is goed te zien hoe de Boommarter zich na 1990 via de zuidrand van Amsterdam en recreatiebossen langs het Noordzeekanaal in de duinstrook heeft weten te vestigen en zich daar naar noord en zuid heeft uitgebreid. Het jaar 2017 was toch nu toe mager met waarnemingen in ons waarnemingsgebied. Dat gold ook al voor 2016. Heeft de Boommarter toch moeite zich te handhaven in ons gebied met verspreide bossen en veel verkeer?

Martes martes (Linnaeus, 1758)

Boommarter

Bron: NDFF verspreidingsatlas zoogdieren

Opvallend genoeg laten Bunzing en Wezel het omgekeerde beeld zien. Er zijn de laatste vier jaar relatief veel waarnemingen. Meldingen van Hermelijn blijven wel heel schaars. Landelijk is het beeld dat, terwijl de Boommarter met een opmars bezig is, de kleinere marterachtigen het moeilijk hebben. Daar zitten dezelfde factoren achter die ook veel vogels parten spelen: het verdwijnen van kleinschalig agrarisch landschap, de lage muizenstand en in het geval van Hermelijn en Bunzing, de verlaging van grondwaterstanden. Laten we hopen dat de iets ruimere aanwezigheid een goed teken is voor de duinen en het agrarisch buitengebied in ons waarnemingsgebied.

Casarca's op ruitrek

In 1969 broedde de Casarca voor het eerst in Nederland. En die primeur was in Noordwijk in de Noordduinen. Een paar met jongen stak voor Jan Glasbergen, op weg naar zijn inventarisatiekavel, het fietspad over. De vestiging als broedvogel in Nederland heeft daarna nooit doorgezet. In Noordrijn-Westfalen en Zuid-Duitsland gebeurde dat wel. Daar heeft zich nu een flinke broedpopulatie gevormd. In juli en augustus trekken deze vogels naar Nederland en concentreren zich in het Eemmeer om de rui door te maken. Sinds 2005 zit hier jaarlijks een concentratie van 500 vogels. Onderzoek met zenders heeft laten zien dat deze inderdaad uit Duitsland afkomstig zijn. Tegelijkertijd is niet uit te sluiten dat er ook vogels Nederland bereiken vanuit de oorspronkelijke broedgebieden verder naar het oosten. Vooral in het midden van het land trekken in juli en augustus Casarca's over de trektelposten van en naar hun ruioplek. In de afgelopen jaren lieten deze vogels de kust links liggen. Dit jaar waren er voor het eerst waarnemingen tijdens de trek. Op 23 augustus vloog een groepje van 5 hoog langs de kust naar zuid, eerst opgemerkt vanaf de Driehoek (CZ), later opgepikt bij de Puinhoop (RR ea). Kort daarna vloog er ook één naar noord. De Nijlganzen met wie deze laatste samen vloog, was geen onverwacht gezelschap voor een soort die vanuit ontsnapte en losgelaten vogels met succes een populatie heeft weten op te bouwen. Op 21 september trokken er opnieuw 4 Casarca's langs de Puinhoop (RR), ditmaal richting zuid, weer op de terugweg van de ruigebieden.

Casarca's 23-08-2017 de Puinhoop Katwijk ©René van Rossum

Maandoverzicht

Juli

In de maand juli was het wisselvallig zomerweer. In de eerste tien dagen liep de temperatuur flink op. De zomerse warmte werd ook weer afgestraft met onweersbuien. Daarna volgde koel en wisselvallig weer. Na weer een warmere periode bracht de tweede helft van de maand opnieuw weer regen en wind, onder invloed van een lagedrukgebied boven de Britse eilanden.

1e kalenderjaar Zwartkopmeeuw Buitenwatering Katwijk 2-08-2017

©René van Rossum

Op 1 juli riep er een **Kwartel** op het Zweefvliegveld in de AWD (ML, JW). In de geluidsopnamen van de nachttrek over de Noordzijderpolder waren op 8 juli ook 2 overvliegende Kwartels te horen (MW). Verder leverden de geluidsopnamen twee keer een **Kwak** (11 en 13 juli), twee keer een **Roerdomp** (14 en 21 juli), twee keer een **Purperreiger** (18 en 21 juli) en meerdere **Waterrallen** als nachttrekkers op (MW). Langs de zeetrekhut trok op 4 juli een **Reuzenster** (JD). Op 18 juli passeerden er 2 **Krooneenden**. Op 22 juli trok er een grote stroom **Kokmeeuwen** langs van 1635 vogels, met daartussen 9 **Zwartkopmeeuwen** (JD). De eerste juveniele Zwartkopmeeuw was een dag eerder aanwezig bij de Binnenwatering (MK1). Op 8 juli vloog alweer de eerste **Grote Zilverreiger** van het najaar over de Coepelduynen (CZ). Een derdejaars **Pontische Meeuw** (schaars in de zomer) zat op 10 juli op het strand van de AWD

(HV). In de Noordzijderpolder streken op 20 juli 2 **Zwarte Ooievaars** neer (JB). Een dag eerder cirkelden er hier al twee rond (MW). Het broedpaar **Ooievaars** in de Bronsgeest bracht twee jongen groot. Ondanks dat één van de jongen bij het ringen bleek achtergebleven in de groei, vlogen beiden succesvol uit. Het hele gezin was op 23 en 25 juli te zien langs de N206 bij het nest, in het bollenland en zittend op lantaarnpalen (SH,TH). Grote families **Patrijzen** zijn in de Bollenstreek nog steeds te vinden: op 23 juli liep een vrouw met 10 jongen in de Zwetterpolder (WK). Een **Kruisbek** vloog zich op 7 juli in Nieuw-Leeuwenhorst dood tegen een raam (WK). Een **Grote Vos** vloog op 5 juli in Kloosterschuur Rijnsburg (SM).

augustus

De maand augustus was koel en wisselvallig. De wind zat vooral in de westhoek en trok een aantal keer aan naar windkracht 5 of 6. Pas in de laatste week keerde het zomerweer even terug. In het midden van de maand en rond de 23e was er een aantal dagen dat de wind in de zuidoosthoek zat en de trekomstandigheden goed waren.

Purperreiger 14-08-2017 Katwijk - De Puinhoop ©René van Rossum

Velduil 24-9-2017 Coepelduynen ©Ed Schouten

Roerdomp op 15 en 22 augustus (MW). In de Coepelduynen verschenen aan het eind van de maand zeldzame doortrekkers: een **Hop** op 20 augustus (GB), een **Draaihals** op 23 augustus (RR ea), een **Velduil** op 23 augustus (RR ea) en een **Sperwergrasmus** op 26 augustus (RR ea). Op 28 augustus zaten er 6 **Paapjes** in de Elgeesterpolder (MD). De laatste **Gierzwaluw** vloog op 13 augustus boven de Grashoek (RM). Op 14 augustus hadden zich 32 **Grote Lijsters** verzameld in de Haasvelderduinen in de AWD (ML).

Op 28 augustus trokken 4 **Reuzensterms** over het strand van de Langevelderslag (TW). Op 19 augustus liep een **Wezel** in de Noordduinen (JB). Op 29 augustus zat een **Keizersmantel** in het Duinpark (JD)

Op 1 augustus verbleef een **Purperreiger** in de Noordzijdepolder (MW) en op 7 augustus één in Polder Hoogeweg (PL). Op 14, 15 en 22 augustus trok er één over de Puinhoop (RR e.a.). Op 5 augustus was een **Kleine Zilverreiger** aan het voedselzoeken langs de Binnenwatering van Katwijk (AM). Op 7 en 14 augustus trok er één langs de zeetrekhut (JD). Op 19 augustus vlogen daar 81 **Jan-van-Genten** langs en op 20 augustus een juveniele **Drieteenmeeuw** (PS). Op 16 augustus vloog er een **Zwarte Ooievaar** over Noordwijk aan Zee (ES). De volgende dag bleek er opnieuw één neergestreken in de Noordzijdepolder (IN).

Het wat rustiger weer van 16 augustus bracht wat roofvogeltrek, met een **Visarend** over de Noordzijdepolder (MW), een **Zwarte Wouw** over de Noordwijkse Golfclub (WH) en 2 **Wespendieven** over de Noordduinen (JH). Op 8 augustus trok een **Zwarte Wouw** over de Noordzijdepolder (RG). Vanaf 22 augustus werden de omstandigheden gunstig voor landtrek. Die dag vlogen er over de Puinhoop 221 **Huiszwaluwen** en een **Duinpieper** (RR ea) en over de Noordzijdepolder een **Morinelplevier** (MW). De volgende dag zetten **Gele Kwikstaarten** de toon op de Puinhoop met 109 vogels (RR). Op 26 augustus trok een **Ortolaan** over en op 29 augustus passeerden 2 **Duinpiepers** (RR ea).

De goede trekomstandigheden waren ook te zien in de nachttrek, met een **Ortolaan** in de nacht van 21 en 27 augustus en maar liefst vier op 28 augustus (MW). In de avond van de 28^e trok er ook een **Morinelplevier** over (MW).

Eerder in de maand dook in de geluidsopnamen op 13 augustus een **Woudaap** op, gevolgd door een

Wespendief 9-08-2017 AWD ©Siebe Wiersma

september

Met de warme septembermaanden waar we in de afgelopen jaren aan gewend waren geraakt, was deze maand ouderwets herfstachtig. In de eerste helft van de maand zat de wind steeds in het westen en kwam regelmatig boven windkracht 5. Op 13 september was er de eerste herfststorm met windkracht 8. De koele maand eindigde met een warmere week, onder invloed van een hogedrukgebied boven Scandinavië dat een oostelijke stroming veroorzaakte.

Een late **Koekoek** verbleef nog op 3 september in de AWD (MK). In de Luchter Zeeduinën zat die dag een hybride **Bonte x Zwarte Kraai** (MK). In de geluidsopnamen van de nachttrek over de Noordzijdepolder zat op 3 en 9 september een **Morinelplevier**, op 4 september een **Kwak**, op 17 en 18 september een **Ortolaan** en daarnaast waren er nog 3 **Roerdompen** te horen (MW). Op 2 en op 5 september verbleef er een **Draaihals** in de Coepelduynen (CZ, WL). Op 15 september was een **Topper** kort aanwezig in de Binnenwatering (PS, GT). Op 16 september was er een **Ransuil** neergestreken in een klein bosje in de Coepelduynen (GT). Van 16 t/m 24 september zat er een **Velduil** in de Coepelduynen en op 26 september vloog er één over de Puinhoop (WB ea). De eerste **Bladkoning** dook op 17 september op de Algemene Begraafplaats aan de Zeeweg op (CZ). Daarna volgden er tot het eind van de maand nog drie, in de Noordduinen (CZ), langs de Kraaierslaan (RB) en op Willem v.d. Bergh (JS). Dagen met goede omstandigheden voor landtrek waren schaars, evenals zeldzame trekkers. Op 4 en 10 september trok er een **Ortolaan** over de Puinhoop (RR ea), op 17 september een **Purperreiger** (CZ) en op 23 september een **Duinpieper** (RR ea), gevolgd door een **Grote Pieper** op 27 september (GT). Ook bijzonder waren overtrekkende **Krombekstrandlopers** op 5 en 29 september (RR ea). Op 23 september vloog een **Kleine Bonte Specht** langs (RR ea). Overtrekkende **IJsgorzen** waren schaars, met maar één waarneming op 29 september (RR). Op 23 september streek een **Taigaboombkruiper** kort neer bij de Puinhoop (AE). De volgende dag zat er een **Sperwergrasmus** in de Coepelduynen (MD). Op 24 september verbleven er 10 **Tapuiten** en 9 **Paapjes** rond de Duindamseslag (RB). Het laatste Paapje van het seizoen zat op 26 september in de Coepelduynen (WB). Het herfstweer bracht stormgasten voor de zeetrekhut. Op 6 september vloog een **Grauwe Pijlstormvogel** langs (HS). De storm van 13 september voerde 5 Grauwe Pijlstormvogels en een **Vaal Stormvogeltje** (JD, JJ) langs. Ook bij Noordvoort werd een Vaal Stormvogeltje opgepikt tussen de golven (CZ). De volgende dag leverde een **Grauwe** en een **Noordse Pijlstormvogel** op en 6 **Kleine Jagers** (JD). Op 21 september vloog een **Middelste Jager** langs (JD). Op 19 september hadden zich 86 **Grote Mantelmeeuwen** verzameld langs de Binnenwatering Katwijk (AM). In het Langeveld streek op 25 september een **Kleine Strandloper** neer (RG). Op 28 september vloog een **Morinelplevier** over het Langeveld (RG). Op 10 september liep een **Wezel** in 't Heen (RG).

Ransuil – 16-09-2017 Coepelduynen © Gijsbert Twigt

Waarnemers

AE	Arjen van Egmond	JJ	Jan Jacobs	RG	Reinder Genuit
AM	Annelies Marijnjs	JS	Joost van der Sluijs	RM	Rob de Mooij
CZ	Casper Zuyderduyn	JW	Jan Wierda	RR	René van Rossum
ES	Eric Stockx	MD	Menno van Duijn	SH	Sarah Humphrey
GT	Gijsbert Twigt	MK	Marc Kolkman	SM	Sam van der Meij
HS	Hans van Stijn	MKl	Maarten van Kleinwee	TH	Thomas van Haaster
HV	Hein Verkade	ML	Maarten Langbroek	TW	Tom Wildemann
IN	Ids van der Niet	MW	Maarten Wielstra	WB	Wijndeldt Boelema
JB	Joost Bouwmeester	PL	P. Langmuur	WH	Winant Halfwerk
JD	Jelle van Dijk	PS	Peter Spierenburg	WL	Wim Langbroek
JH	Joël Haasnoot	RB	Rob Brinkof	WK	Willem Knoppert

bron: www.waarneming.nl

Keizersmantel 29-08-2017 Duinpark Noordwijk ©Jelle van Dijk

Uw grafisch dienstverlener

...zowel particulier als zakelijk

Multicopy Katwijk/Noordwijk

De Scheysloot 3, 2201 GN Noordwijk

T 071 408 10 03

E katwijk@multicopy.nl

I www.multicopy.nl/katwijk

Multicopy Rijswijk

Visseringlaan 20A, 2288 ER Rijswijk

T 070 399 65 65

E rijswijk@multicopy.nl

I www.multicopy.nl/rijswijk

multicopy the
communication
company

TELEVISIE- EN RADIO SPECIAALZAAK
KOELKASTEN EN WASAUTOMATEN

Joop Faase BV
Prins Bernhardstraat 90
2202 LR NOORDWIJK

T 071 - 361 35 58

F 071 / 362 03 92

E joopfaase@wanadoo.nl

bedden
SPECIALIST.NL

beddenspecialist

VERKADE

V. Limburg-Stirumstraat 38 2201 JP Noordwijk 071 3612661
www.beddenspecialist.nl/verkade

LinLux

Steun natuur en landschap:

Zuid-Hollands Landschap

→ WWW.ZUIDHOLLANDSLANDSCHAP.NL

BESCHERM DE DUINEN

WWW.DUINBEHOUD.NL

DE BESTE Boekverkooper van Nederland

Online boeken bestellen?
Sta achter je Noordwijkse boekhandel en ga naar onze webshop

www.boekhandelvandermeer.nl

Vandaag besteld en morgen overal in Nederland thuis bezorgd.

L **Boekhandel van der Meer**
Libris Noordwijk > www.boekhandelvandermeer.nl

ANTIQUARIAAT

Moby Dick

gespecialiseerd in natuurboeken

Schoolstraat 31
2202 HD Noordwijk
Tel. (071) 361 94 98

www.mobydicknoordwijk.nl